

Innhold:

ILANDFØRING

PROFESJONALISERING

**DATAKVALITET OG
METODEPROBLEMER**

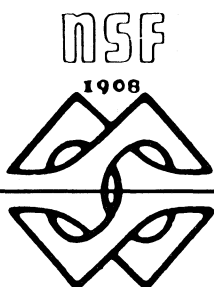
**MARKEDSFØRING AV
NYE MODELLER**

PORTRETT

DEBATT

BOKANMELDELSER

SOSIALØKONOMEN

SOSIALØKONOMEN

Nr. 8 1980 årgang 34

Redaksjon:

Michael Hoel
Arne Jon Isachsen
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Finn Anonsen
Jarle Berge
Kristen Knudsen
Knut Arild Larsen
Jørn Rattsø
Henning Strand
Steinar Strøm
Arild Sæther
Aina Uhde
Per Halvor Vale
Stein Østre

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli og august.
Veiledning for bidragsytere:
Se siste side.

Sekretariat:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementpris kr. 115.-
pr. år. Enkeltnummer kr. 13.-

INNHold

LEDER

Ilандføring av olje og gass 3

AKTUELLE KOMMENTARER

RUNE SKARSTEIN:

**Profesjonaliseringen av sosialøkonomien:
Noen konsekvenser for teoriproduksjonen** 4

LEIF JOHANSEN:

**Profesjonaliseringen av sosialøkonomien:
Konsekvenser for utvikling og
formidling av økonomisk teori** 8

ARTIKLER

VIDAR RINGSTAD:

**Nokre refleksjoner over datakvalitet og metodologiske
aspekt i anvendt økonomisk forskning** 14

ERIK NORD:

Friheten til å markedsføre nye modeller 18

PORTRETT

TROND R. REINERTSEN:

**Beslutningsprosessen skaper
inflatorkisk finanspolitikk** 22

DEBATT 26

BOKANMELDELSER 28

ANNONSEPRISER (EKSKL. MOMS):

1/1 Side	1 325,-
3/4 side	1 050,-
1/2 side	700,-
1/3 side	500,-
1/4 side	400,-

Farvetillegg: kr. 600,- pr. ekstra farve.

Tillegg for utfallende format: 10%

Bilagspriser oppgis på forespørsel.

Prisene er eksklusive klisjearbeid.

Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåneden.

Klisjeraster: Omslag 40 linjer.

Innmat 48 linjer.

Omslag: 154 gr. kunsttrykk.

Innmat: 90 gr. Silverstar.

Trykt i offsett.

Reklametrykk A.s, Bergen

NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING
i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt
innbyr til etterutdanningskurs om

«Næringslivet og den offentlige planlegging»

Kurset holdes i Fakultetsrådsalen, Universitetet, Blindern 25. og 26. november 1980.

PROGRAM

I. STYRING AV NÆRINGSLIVET

TIRSDAG 25. NOVEMBER

- 09.00 Åpning
09.15 Professor Leif Johansen
Universitetet i Oslo:
Forskjellige strategier/modeller for styring av næringslivet
10.00 Kaffe
10.15 Ekspedisjonssjef Thorvald Moe
Finansdepartementet:
Problemer en står ovenfor når teoriene skal settes ut i praksis
11.15 Direktør Egil Bakke
Norges Industriforbund:
Hvordan ønsker næringslivet å styres
12.00 Lunsj
13.00 **Teori og praksis belyst med norsk konjunkturpolitikk i 1970-årene**
Innledning ved dr.philos. Petter Jakob Bjerve:
Hva hendte i 1970-årene?
13.45 Kaffe
14.00 Paneldebatt:
Har vi lært noe for 1980-årene om styring av næringslivet?
Ordstyrer: Dosent Finn Førsund, Universitetet i Oslo
Deltakere:
Dr.philos. Petter Jakob Bjerve
Viseadm.direktør Sverre Walter Rostoft, Kreditkassen
Direktør Ove Sandberg, Elkem-Spigerverker A/S

II. NÆRMERE OM BEDRIFTENES TILPASNING

ONSDAG 26. NOVEMBER

- 09.15 Siviløkonom Torkel Backelin
Norcem A/S:
Hvilke vanskeligheter oppstår når en skal tolke myndighetenes signaler og tilpasse seg myndighetenes rammebetingelser
10.00 Kaffe
10.15 **Bedrifters valg og strategi for å tilpasse seg myndighetenes politikk og markedets krav**
To eksempler fra bedrifter som står i skjæringspunktet mellom flere sentrale samfunnsinteresser.
12.00 Lunsj

III. OMRÅDER HVOR DET ER ØNSKELIG Å ENDRE DAGENS TILPASNING

- 13.15 Dosent Steinar Strøm
Universitetet i Oslo:
Bedriftenes bruk av energi
14.00 Kaffe
14.15 Direktør Kristen Klaveness:
Næringslivet og samfunnets holdning til forurensning og miljø
15.15 Professor Preben Munthe
Universitetet i Oslo:
Lønnsoppgjørene og lønnsglidningen

Påmelding innen 14. november til Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26, Oslo 1 – tlf. (02) 20 22 64.
Kursavgiften er kr. 650,- og inkluderer lunsj begge dager.
Avgiften kan innbetales over bankgirokonto 6001.05.13408, postgirokonto 5 16 78 87, eller pr. sjekk.

Ilandføring av olje og gass

Mot slutten av året skal regjeringen ta stilling til om det skal bygges en egen rørledning for ilandføring til Norge av gass fra Statfjord-feltet. Dersom ilandføring blir foreslått og senere eventuelt vedtatt av Stortinget, er det aktuelt å bygge ut store industrianlegg for bearbeiding av gassen; investeringer for to-sifrede milliardbeløp er blitt antydnet. I så fall vil dette være blant de største industrireisningsprosjekter som er gjennomført i Norge.

Ilandføring til Norge av olje og gass fra den norske del av kontinentalsokkelen har vært et hovedprinsipp i norsk oljepolitikk selv om prinsippet har blitt avveket flere ganger. Prinsippet har i første rekke vært gitt en politisk begrunnelse, det har vært knyttet til spørsmålet om nasjonal styring av produksjon og markedsføring. Men investeringer av de størrelser det her dreier seg om vil også ha betydelige samfunnsøkonomiske konsekvenser. Noen av disse konsekvensene har vært trukket fram i den offentlige debatt, særlig etableringen av nye arbeidsplasser, men vi tror det også er andre økonomiske konsekvenser som bør vurderes nøye før en slik ilandføring eventuelt vedtas.

Det at Norge har betydelige forekomster av råolje og naturgass må ikke forlede en til å tro at det uten videre er samfunnsøkonomisk lønnsomt å videreforedle disse råvarene i

Norge. Det finnes internasjonale markeder for disse råvarene og videreforedling kan skje i flere land. Hvorvidt det er samfunnsøkonomisk lønnsomt å videreforedle nær utvinningsstedet vil i første rekke avhenge av forholdet mellom transportkostnadene for henholdsvis råvarene og ferdigvarene.

Spørsmålet om ilandføring av gassen til Norge og videreforedling der, må også ses i sammenheng med de britiske planene om å bygge en rørledning fra området nær Statfjord til Storbritannia. Det er klart at det vil være dårlig økonomi å bygge to rørledninger, én til Norge og én til Storbritannia. Dersom det er riktig som enkelte aviser har påstått, at det britiske rørlednings-selskapet er villig til å betale en høyere pris for den norske gassen enn hva det norske selskapet vil være i stand til, skulle dette tilsi at privatøkonomisk lønnsomhet ved den norske ilandføringen og videreforedlingen bare kan oppnås ved betydelige indirekte subsidier.

Ønsket om nye arbeidsplasser i distriktene har vært sterkt framme i debatten om ilandføring og videreforedling av gass i Norge. Imidlertid er det mye som tyder på at arbeidsmarkedet i Norge i årene framover vil være så pass stramt at nye større industriprosjekter i første rekke vil

måtte skaffe seg arbeidskraft fra annen eksisterende næringsvirksomhet. Dermed må en spørre om arbeidsplasser i petrokjemisk industri er mer ønskelig enn arbeidsplasser i annen næringsvirksomhet. Og dersom petrokjemisk industri bare kan bli lønnsom ved betydelige offentlige subsidier, bør det også vurderes om det finnes andre prosjekter som ved tilsvarende støtte kan gi en bedre distriktsmessig fordeling av arbeidsplassene.

I diskusjonen om oljevirkshetens plass i norsk økonomi har det fra flere hold blitt uttrykt bekymring over at norsk økonomi skal bli for avhengig av oljevirkshet. Det er pekt på farene ved å utvikle en økonomi som i for stor grad blir knyttet til én råvarekilde. En slik avhengighet vil lett være større jo større del av de innenlandske ressursene som er knyttet til bearbeiding av denne råvaren. Ny petrokjemisk industri vil derfor øke den norske avhengigheten av olje- og gassforekomstene i Nordsjøen.

Vi er klar over at en rekke andre momenter enn de rent samfunnsøkonomiske vil bli tillagt betydelig vekt når spørsmålet om ilandføring av Statfjordgassen skal avgjøres. Det er likevel helt nødvendig at de økonomiske konsekvensene av ilandføring og videreforedling blir nøye utredet innen beslutningen tas.

AKTUELLE KOMMENTARER

Profesjonaliseringen av sosialøkonomien – noen konsekvenser for teoriproduksjonen

AV
RUNE SKARSTEIN

Som de fleste av dere sikkert vet, mener jeg at teoriproduksjonen, og -reproduksjonen, innen sosialøkonomien befinner seg i en temmelig bedrøvelig tilstand, ikke minst her til lands. I dette innlegget skal jeg verken beskrive eller analysere selve teoritilstanden, men prøve å antyde en av dens viktigste årsaker. La meg imidlertid først gi noen spredte eksempler som jeg mener er symptomatiske for den rådende tilstanden.

I 1960 publiserte Piero Sraffa boken *Production of Commodities by Means of Commodities*. Den fikk nærmere trede anmeldelser i forskjellige utenlandske tidsskrifter. Dessuten utløste den en debatt, den såkalte kapitalkontroversen, som varte langt ut i 70-årene og omfattet hundrevis av innlegg. (For en noenlunde fullstendig bibliografi, jfr. Roncaglia 1978, s. 154–88). Kontroversen munnet ut i en av de få entydige og endelige *teoretiske* konklusjonene innen sosialøkonomien i dette århundret: Grenseproduktivitetsteorien som forklaring på inntektsfordelingen mellom arbeid og kapital og kapitalbegrepet i den marginalistiske vekstteorien er logisk uholdbare. Så vidt jeg vet, er hverken Sraffas bok eller kapitalkontroversen blitt omtalt eller diskutert i et eneste fagtidsskrift her i landet.

Mitt andre eksempel gjelder kritikken av den «nyklassiske syntesen» (dvs. syntesen av walras' teori for generell likevekt og den keyneske teorien for bestemmelsen av inntektsnivået). Den ble frem satt særlig av Robert Clower og Axel Leijonhufvud i slutten av 60-årene. Jeg kan ikke se at den er blitt utførlig diskutert eller referert av noen norsk sosialøkonom. Det som begynte som en kritikk av den «nyklassiske syntesen», munnet imidlertid ut i forskjellige forsøk på å *reetablere* en slik syntese gjennom forskjellige varianter av teori om temporær likevekt, dels med utgangspunkt i noen passasjer i Hicks' *Value and Capital* fra 1939. Disse restaureringsforsøkene har vakt stor interesse og diskusjon blant norske sosialøkonome, mens forsøkenes *opp-rinnelige bakgrunn* blir helt oversett.

Dette leder oss over på mitt tredje eksempel, nemlig mottakelsen av «den eldre Hicks». Da John

Hicks i 1972 fikk Nobelprisen for sine arbeider om generell likevekt, særlig *Value and Capital*, sier han selv at «det var med blandede følelser». Han hadde nemlig «vokst bort fra» denne teorien. I Nobelforelesningen skal prisvinneren oppsummere arbeidet han er blitt prisbelønnet for. Men Hicks valgte i stedet å snakke om hvordan forståelsen hans av kapital, lønninger og teknisk fremskritt hadde utviklet seg, særlig etter 1965!

I fjor leste jeg to anmeldelser av Hicks' siste artikkelsamling (*Economic Perspectives*). Den ene sto i *Journal of Economic Literature*, skrevet av Axel Leijonhufvud. Den andre, på bare 30 linjer, sto i *Statsøkonomisk Tidsskrift*, skrevet av professor Agnar Sandmo. Leijonhufvud presiserer at Hicks har tatt avstand fra sin teori om generell likevekt, samtidig som han betrakter «the Temporary Equilibrium method as only an illusory escape route from it». Deretter påviser Leijonhufvud det systematiske bruddet mellom Hicks' teoretiske arbeider før og etter ca. 1965. Og han søker å begrunne at «den eldre Hicks» (etter 1965) har gitt både de mest interessante og de mest kontroversielle bidragene til økonomisk teori. Innledningsvis skriver Leijonhufvud at «den eldre Hicks» er blitt lite lest og sitert: «This is curious. Why would we not take more of an interest in the mature thought of a great master?» Mot slutten av anmeldelsen tar han opp igjen denne tråden: «That Hicks advances opinions and beliefs not shared by current trendsetters in economics should make his theories controversial, not the subject of the benign neglect that is, I think, what his recent work has mostly received on this side of the Atlantic . . .».

Sandmos anmeldelse bekrefter Leijonhufvuds. Den gir ikke akkurat uttrykk for begeistring, selv om han finner «mange interessante bidrag til teorihistorien». (Min utheving). Det Sandmo stort sett synes å ha fått ut av boken, er at Hicks følger «utviklingen av enkelte viktige ideer» i perioden 1932–1974, «først og fremst fra et 'selvbiografisk' synspunkt. Han er opptatt av å påvise hvilke av hans teorier og ideer som er gyldig i dag og hvilke som nå må betraktes som feilaktige og ufruktbare». Men Sandmo unnlater helt å spesifisere hvilke ideer Hicks mener har gyldighet og hvilke er «feilaktige og ufruktbare». Derimot etterlyser han, av alle ting, Hicks' syn på

¹⁾ Innlegg i Forening for Marxistisk Økonomi, Blindern, 18.3.1980.

«moderne bidrag til temporær likevektsteori». En lunknere omtale kunne en Nobel-prisvinner neppe få innen rammen av vanlig akademisk høflighet.

Om teoriens produksjonsbetingelser

Hvilke teorier som betraktes som riktige og/eller viktige, som overhodet produseres, er ikke bare et resultat av det akademiske arbeidet, av kontakten, vekselvirkningen, spenningsfeltet mellom teori og empiri. Teorier er samfunnsmessige produkter, bestemt av sosiale, økonomiske og politiske strukturer og konjunkturer. Teoriproduksjonen er lokalisert i bestemte institusjoner innen en samfunnsformasjon. Disse institusjonenes funksjon og strukturering utgjør det vi (med Althusser) kan kalle «teoriens produksjonsbetingelser». Når det gjelder sosialøkonomien i Norge, mener jeg at dens *profesjonalisering med tilknytning til statsapparatet* representerer et avgjørende moment i dens produksjonsbetingelser.

Ved profesjonaliseringen av sosialøkonomien har studiet fått en fast utforming og et fast pensum med liten valgfrihet. Studiet er blitt skreddersydd for en bestemt type yrkesroller som stort sett finnes i statsadministrasjonen. I takt med profesjonaliseringen har sosialøkonomenes andel av forvaltningsstaben vokst. I 1976 utgjorde de 15% av departementenes embetsmenn (Læg Reid & Olsen, s. 100). Av departementsansatte med universitets- eller høyskoleleksamene utgjorde i 1976 sosialøkonomene 42% i Handelsdepartementet, 32% i Finansdepartementet og 31% i Samferdselsdepartementet (L. & O., s. 110). Sosialøkonomene er nå relativt sterkere representert i det departementale ledersjikt (byråsjef og høyere) enn noen annen profesjon. (Bergh, s. 22). I 1974 tok 57% av de sosialøkonomiske kandidatene arbeid i sentraladministrasjonen. (Rød Larsen, s. 25). Økningen av sosialøkonomenes andel i sentraladministrasjonen har gått på bekostning av juristene (L. & O., s. 99, Østerud, s. 61).

Det fins allerede en god del litteratur som søker å forklare den norske sosialøkonomiens profesjonalisering. Jeg skal ikke fordype meg i dette spørsmålet, men bare nevne et par viktige faktorer som de fleste ser ut til å være enige om. En viktig faktor var professor Ragnar Frisch's fagpolitiske program og bevisste profesjonsbygging. En annen faktor var den politiske og administrative diskontinuiteten i 1940–45 som åpnet for sosialøkonomenes inntog i forvaltningen da Brofoss ble finansminister i 1945.

Jeg er overbevist om at den norske sosialøkonomiske profesjonens særegne bevissthet henger sammen med det økonomiske planleggingsapparatets fullstendige integrering i departementsstrukturen: de er *regjeringsøkonomer* i en helt annen grad enn økonomiske planleggere i andre land. (Bergh, s. 21, Østerud, s. 62).

Produksjonsbetingelser og bevissthetsformer

I 1978 ga Maktutredningen ut en bok (Læg Reid & Olsen) som gir en del nyttige antydninger om hvordan de statlige apparatene påvirker bevisstheten til sine ansatte. Forfatterens generelle konklusjon er at statstjenestemennene «i utpreget grad blir påvirket av de organisasjonsmessige rammer de arbeider innenfor», mens såkalt «sosial biografi» bortsett fra utdanning, som f.eks. klassebakgrunn, regional herkomst og kjønn, betyr relativt lite for deres tenkemåte. (L. & O., s. 9). De setter dette i sammenheng med at: «Norske departement (har) et betydelig potensiale for å påvirke og forme sine tjenestemenn.» (L. & O., s. 129). Viktigst er departementenes sosialisering- og disiplineringspotensialer, som bl.a. kommer til uttrykk i relativt lang gjennomsnittlig tjenestetid, stor utskifting av nytilsatte, store muligheter for internt avansement og relativt lang tjenestetid i sjefsstillinger. (L. & O., s. 119–126). Den store utskiftningen av nytilsatte er ifølge forfatterne en «renselsesprosess» eller «renselsesmekanisme» (L. & O., s. 130 og 253). De understreker at «... de som slutter er ikke noe tilfeldig utvalg. Folk med spesielle meninger er overrepresenterte, og det dreier seg dels om meninger som kan føres tilbake til samfunnsengasjement, dels til fagutdanning... (. . .) At tjenestemenn med avvikende oppfatninger og holdninger mer enn andre slutter, vil over tid øke homogeniteten i departementene. Denne 'renselsesmekanismen' vil redusere behovet for programmering og direkte inngrep.» (L. & O., s. 253).

Blant sosialøkonomene ser imidlertid direkte kontroll ut til å spille en større rolle enn hos gjennomsnittet: 70% av dem (gjennomsnittlig: 60%) svarte at «Det hender ofte eller av og til at overordnede retter forslag.» (L. & O., s. 323) Vi må regne med at tjenestemenn som er i stadig opposisjon, dvs. ikke «lærer» av rettelser eller irettesettelser, etter hvert får tildelt mer ubetydelige og/eller uinteressante saker for behandling. Denne kontrollen ovenfra skaper dermed et tilpassningspress i apparatet.

«Departementskulturen» (L. & O.) bærer i seg en spesiell form for konservatisme, en moderne embetsmannskonservatisme som impliserer en sterkt «apolitisk» holdning. For eksempel bare 27% av sosialøkonomene (likedan 27% av juristene; gjennomsnitt: 34%) mener «det er en selvsagt rett å utøve den politiske virksomhet en ønsker utenfor arbeidstiden». (For Finansdepartementet var den tilsvarende andelen enda lavere, 24%, mot bare 17% for Justisdepartementet. L. & O., s. 302 & 306)

Enda mer påfallende er det at sosialøkonomene i departementene er de av alle profesjoner som opplever *minst* konflikt med den politiske ledelse. Bare 20% av dem hadde opplevd slik konflikt, mens gjennomsnittet for alle profesjoner var 31%. (L. & O., s. 156 & 302). Selv ikke regjeringsskiftet i 1965 skapte noen som helst komplikasjon i forholdet mellom regjeringsøkonomer og statsråder. Den nye

finansminister, Ole Myrvoll, senere innflytelsesrikt medlem av Det Nye Folkepartiet, tilhørte jo den samme sosialøkonomiske tradisjon som alle andre i hans profesjon. (Jfr. Bergh, s. 24)

Den moderne embetsmannskonservatismen kommer også til uttrykk i at bare 18% av alle sosialøkonomer i departementene svarte at «gjennomgripende endringer i politiske, økonomiske og sosiale forhold i Norge» er «viktige» for å møte «de viktigste problemer» på deres egne saksområder. (L. & O.). Flertallet av dem later til å mene at de lever i den beste av alle mulige verdener.

Profesjonalisering – utdanning – karriere

Den sosialøkonomiske profesjonen i sentraladministrasjonen (departementene, Statistisk Sentralbyrå, Norges Bank) har en sterk tilbakevirkning på aktiviteten ved Sosialøkonomisk Institutt. Dette skjer ikke minst gjennom det såkalte «sensorsjiktet», dvs. sosialøkonomene i sentraladministrasjonen som er funnet verdige til å fungere som sensorer ved sosialøkonomisk embetseksamen. Karakteristisk nok besetter «sensorsjiktet» «de viktige økonomisk-administrative posisjonene i norsk statsliv» (Rød Larsen, s. 26). Disse personene er selvsagt med på å fastlegge vurderingskriteriene ved eksaminering, og vil dermed også påvirke indirekte hvilke problemfelter og problemstillinger som skal inngå i eksamensoppgavene. Gjennom disse funksjonene har de sterk innvirkning på hele pensumopplegget i sosialøkonomi, som jo er et sterkt eksamensrettet fag (jfr. Rød Larsen, s. 2). Gjennom arbeidet som sensorer får de dessuten god anledning til å rekruttere den typen kandidater de vil ha til sine institusjoner. «Sensorsjiktet» går også igjen i bedømmelseskomiteer, ved utvelgning av søkere til økonomstillinger i sentraladministrasjonen og universitetsstillinger i sosialøkonomi. Slike komiteer er en avgjørende utvelgelsesmekanisme når det gjelder opptak av folk til den gruppen som bestemmer hele profesjonens orientering og profil.

Det viktigste kommunikasjonsleddet mellom sosialøkonomene i sentraladministrasjonen og Sosialøkonomisk Institutt er vel likevel *det generelle profesjonsmiljøet*. En rekke faglige og personlige kontakter mellom folk i disse to instansene formidles for eksempel gjennom Norske Sosialøkonomers Forening. På denne måten assimileres de to miljøene og danner det egentlige profesjonsmiljøet. De som faller utenfor eller stiller seg utenfor profesjonsmiljøet, får selvsagt sine karrieresjanser drastisk redusert.

Av og til forekommer det selvsagt uenigheter – eller til og med kontroverser – mellom sosialøkonomer på universitetet og andre deler av profesjonen. Men i siste instans vil universitetsøkonomene underordne seg hele profesjonens interesser. For det er ikke ved universitetet, men i statsapparatet *profesjo-*

nen har sitt levebrød. Og det er ikke først og fremst professorene, men sosialøkonomene i sentraladministrasjonen som skaffer profesjonen prestisje.

Profesjonalisering og teoriproduksjon

Statens vesentligste funksjon er å sikre reproduksjonen av det kapitalistiske samfunnet. Overfor den kapitalistiske økonomien har staten en stabiliserings- og reguleringsfunksjon. I siste instans går denne funksjonen ut på å sikre kapitalakkumulasjonen, noe som blir tydelig i tider med økonomisk krise.

Overfor de sosiale klassemotsetninger har statsapparatet en meklings-, formidlings- og dempningsfunksjon. Men hvis mekling og kompromisser ikke kan holde klassemotsetningene i sjakk, må staten ty til åpen undertrykking ved hjelp av justis-, politi- og militærapparatet. Statens klassekarakter demonstreres i slike situasjoner gjennom undertrykkingen av arbeiderklassen og andre opposisjonelle grupper.

Når det gjelder disse *generelle* kjennetegnene, skiller ikke det norske statsapparatet seg det minste fra andre stater. Den norske sosialøkonomiske profesjonen har langt på vei knyttet sin eksistens til denne staten. Den er blitt en «statsbærende» profesjon på linje med juristene. Dette har vidtrekkende konsekvenser for den sosialøkonomiske teoriproduksjonen.

Fordi staten er profesjonens viktigste arbeidsgiver, må teoriproduksjonen være orientert mot statsapparatets særegne interesser og problemer. Om en forskningsoppgave er relevant eller interessant fra profesjonssynspunkt, bestemmes først og fremst av hvorvidt den ligger innenfor *statens problemfelter*, eller i det minste tangerer disse feltene. Bestemte problemer og teoretiske oppfatninger blir dermed utelukket på forhånd fordi de ikke er «faglig relevante» eller fordi de kommer på siden av eller i strid med profesjonens stilltiende vedtatte problemramme.

Teoriapparatet som utgjør en viktig «kjerne» i profesjonens identitet, blir tatt for ferdig og gitt. Forskningen går ut på å anvende det på aktuelle problemer innen den vedtatte rammen. Egentlig diskusjon av teoretiske grunnlagsproblemer og teoretisk begrepsdannelse er derfor utelukket. Teori blir ikke produsert, men reproduert innenfor det etablerte paradigmet. De tre eksemplene jeg nevnte innledningsvis, er særlig symptomatiske for denne tilstanden.

Når det gjelder empiriske undersøkelser, vil f.eks. studier av den kapitalistiske økonomiens *egendynamikk*, som statsapparatet ikke kan rå med, men må føye seg etter, falle utenfor profesjonens problemramme. Det samme gjelder studier som eksplisitt går ut på å bestemme statsintervensjonismens grenser ut fra systemets endodynamikk. I forholdet mellom stat og økonomi, oppfatter den sosialøkonomiske profesjon og forskning i Norge statsapparatet som den uavhengige variable og den kapitalistiske økonomien

som den avhengige. Når sosialøkonome i sine studier spør: hva kan «vi» gjøre, i en bestemt situasjon, er det hverken fagbevegelsen, arbeidsgiverforeningen, bondeorganisasjonene eller fiskerorganisasjonene som er adressaten. I sosialøkonomisk språkbruk er det *staten* som er «vi». Jan Balstad i Jern og Metall tok feil da han sa at de fleste sosialøkonomer ser ut til å være medlemmer av Arbeidsgiverforeningen. De fleste av dem representerer slett ikke NAF, men statsapparatet som garantist av kapitalforholdets og kapitalakkumulasjonens fortsatte eksistens.

Nå kan en med god grunn spørre hvordan abstrakte eksersiser innen nytteteori, teorier for generell likevekt, velferdsteori osv., passer inn i dette bildet. Her er det ikke tid til noen utførlig diskusjon av dette spørsmålet, som jeg for noen år siden (1976) prøvde å antyde svar på i en bok. Det finnes sikkert ikke bare ett enkelt svar. Men jeg tror det viktigste svaret er at velferdsteorien, som på sin side er basert på nytte- og likevektsteori, gir en «teoretisk» legitimsjon av statsintervensjonismen.

Hva kan gjøres?

Gunnar Myrdal (1977) påpeker med rette at de skjerpede krisetendensene i verdensøkonomien også innebærer en krise for rådende sosialøkonomisk teori. Likevel ser han optimistisk på vitenskapens nære fremtid: Den økonomiske krisen vil medføre en radikal nyorientering innen sosialøkonomien, slik som i 30-årene.

Det ser ikke ut til at Myrdals optimistiske spådom vil slå til. Fra 30-årene til i dag har sosialøkonomien gjennomgått en grunnleggende forvandling: den er

blitt profesjonalisert. Med profesjonalisering følger sterke prestisjebehov og aggresjon mot ideer som truer profesjonens etablerte «teoretiske» identitet. Slike momenter kommer i tillegg til profesjonens grunnleggende identifikasjon med den kapitalistiske statsmaktens funksjoner. I stedet for en radikal nyorientering kan vi derfor heller vente oss forskjellige forsvarsreaksjoner, som f.eks. arroganse på vegne av profesjonen. Men dette betyr ikke at sosialøkonomer som står i opposisjon, bør forholde seg passive. Vi må kreve større åpenhet, større takhøyde, mer pluralisme innen faget. Det er en skam at sosialøkonomien i dette henseende ikke er på høyde med de fleste andre vitenskaper i vårt samfunn. Og det bør være et minstekrav at i alle fall opposisjonelle retninger innen *borgerlig* sosialøkonomi får en skikkelig behandling i undervisning, pensum og forskning.

REFERANSER

- Bergh, Trond: «Økonomer og økonomisk planlegging», *Forskningsnytt*, nr. 7, 1977.
 Leijonhufvud, Axel: Bokomtale av Hicks' «Economic Perspectives», *Journal of Economic Literature*, No. 2, 1979.
 Lægred, Per og Olsen, Johan P.: *Byråkrati og beslutninger. En studie av norske departement*, Universitetsforlaget 1978.
 Myrdal, Gunnar: «Lysande utsikter för ekonomisk forskning», *Ekonomisk Debatt*, Nr. 1, 1977.
 Roncaglia, Alessandro: *Sraffa and the Theory of Prices*, New York 1978.
 Rød Larsen, Terje: «Hjerte og hjerne». *Om den norske sosialøkonomiske profesjons utvikling og betydning*, Stensilskrift Nr. 22 fra Institutt for Rettssosiologi, Universitetet i Oslo 1976.
 Sandmo, Agnar: Bokomtale av Hicks' «Economic Perspectives», *Statsøkonomisk tidsskrift*, Nr. 1, 1979.
 Skarstein, R.: *Sosialøkonomiens elendighet*, Pax Forlag 1976.
 Østerud, Øyvind: *Det planlagte samfunn*, Gyldendal Forlag 1979.

BOKANMELDELSER FORTS. FRA SIDE 30

ikke oppsiktsvekkende at Malinvaud kommer svært nær Harrods vekst- (eller konjunktur-) modell i sin dynamisering av «ulikevektsteorien». Av flere grunner synes jeg det er synd at Malinvaud ikke har knyttet framstillingen mer eksplisitt til Harrod. Pedagogisk kunne boka da være en nyttig motvekt til det feilaktige inntrykket en får av Harrods teori i visse lærebøker. Den presenteres der nærmest som et spesialtilfelle av den nyklassiske vekstmodellen (Jfr. Branson s. 375–379). Med den eksplisitte lønns- og prisutviklingen kunne Malinvauds modell dessuten fungere som en presisering og utdyping av Harrods resonnementer der de er vage og uferdige. En slik Harrod-inspirert drøfting ville vært et oppfriskende innslag i boka og en avveksling fra andre bøker som terper på hva Keynes egentlig mente. Men viktigst er at en mer eksplisitt tilknytning til Harrod kanskje ville gitt Malinvauds modell mer realisme. I Harrods teori spiller som kjent produktivitetsvekst en vesentlig rolle, mens slike forhold ikke drøftes av Malin-

vaud. Etter min vurdering hører teknisk endring med i en drøfting av utviklingen på mellomlang sikt. Hovedinntrykket Malinvaud gir svarer likevel til Harrods syn: En kapitalistisk markedsøkonomi vil være ustabil. Ubalansene veksler. Noen ganger er utviklingen etterspørselsbremset, andre ganger resursbremset.

Boka til Malinvaud virker noe uferdig og litt fort skrevet. Selv om den ikke innfrir de forventningene det er naturlig å stille til en kjent forfatter som han, tror jeg at andre med meg har glede av å lese boka.

Karl Ove Moene

REFERANSER:

- Branson, W. H. (1972): «*Macroeconomic theory and policy*». Harper & Row, New York.
 Harrod, R. F. (1948): «*Towards a dynamic economics*». Macmillan & Co Ltd., New York 1960.
 Malinvaud, E. (1977): «*The theory of unemployment reconsidered*». Blackwell, Oxford.

Profesjonaliseringen av sosialøkonomien – konsekvenser for utvikling og formidling av økonomisk teori¹⁾

AV
LEIF JOHANSEN

Rune Skarstein har beskrevet mange viktige og interessante trekk ved profesjonaliseringen av sosialøkonomien. Jeg skal ikke gå nærmere inn på beskrivelsen av denne tendensen, men konsentrere meg om konsekvensene for utvikling og formidling av økonomisk teori, eller snarere om samspillet mellom profesjonaliseringen og teoriutviklingen. Jeg tror en diskusjon av disse forholdene er ganske viktig, om sosialøkonomene vil forsøke å forstå og eventuelt kaste et kritisk lys over sin egen rolle i samfunnet, og altså ikke bare gli ureflektert inn i sine roller. Selv om samfunnsutviklingen tenderer til å forme visse hovedmønstre, er det, for den som ønsker det, et visst spillerom for bevisst valg mellom ulike roller.

Om en vil ta opp en slik diskusjon for sosialøkonomiens del, tror jeg en vil finne at en møter problemer av en slags middels vanskelighetsgrad jamført med andre fag. To forhold kan være avgjørende for samspillet mellom faget og samfunnet for øvrig: Graden av fasthet i den teori og kunnskap som kan etableres på et område, og styrken av konflikter på de saksområder som faget skal gjøre seg gjeldende på. Som et ytterpunkt i retning av det nokså problemfrie kan vi tenke på matematikk. Her er graden av sikkerhet om teori og kunnskap som kan etableres særlig høy, og matematikken som sådan griper ikke inn i samfunnsmessige saksforhold på en slik måte at den i seg selv blir oppfattet som kontroversiell. Går vi til medisinen har vi fremdeles en forholdsvis sikker teori og kunnskap på mange områder; kunnskapen er også blitt brukt på saksområder hvor det har rådet ganske høy grad av enighet om målene. Alt i alt har forholdet mellom faget og samfunnet derfor ikke fremstått som særlig problematisk. Men på endel områder ser vi at kunnskapen er høyst usikker, og på en rekke områder kommer faget inn i samfunnsmessige sammenhenger preget av spenninger og konflikter. Dette siste gjelder kanskje særlig områder av sosialmedisinsk art, men i forbindelse med de skjerpede krav til prioritering samtidig som kunnskapen øker om hva som *kan* gjøres når ressursene er store nok, har vi kanskje en tendens til

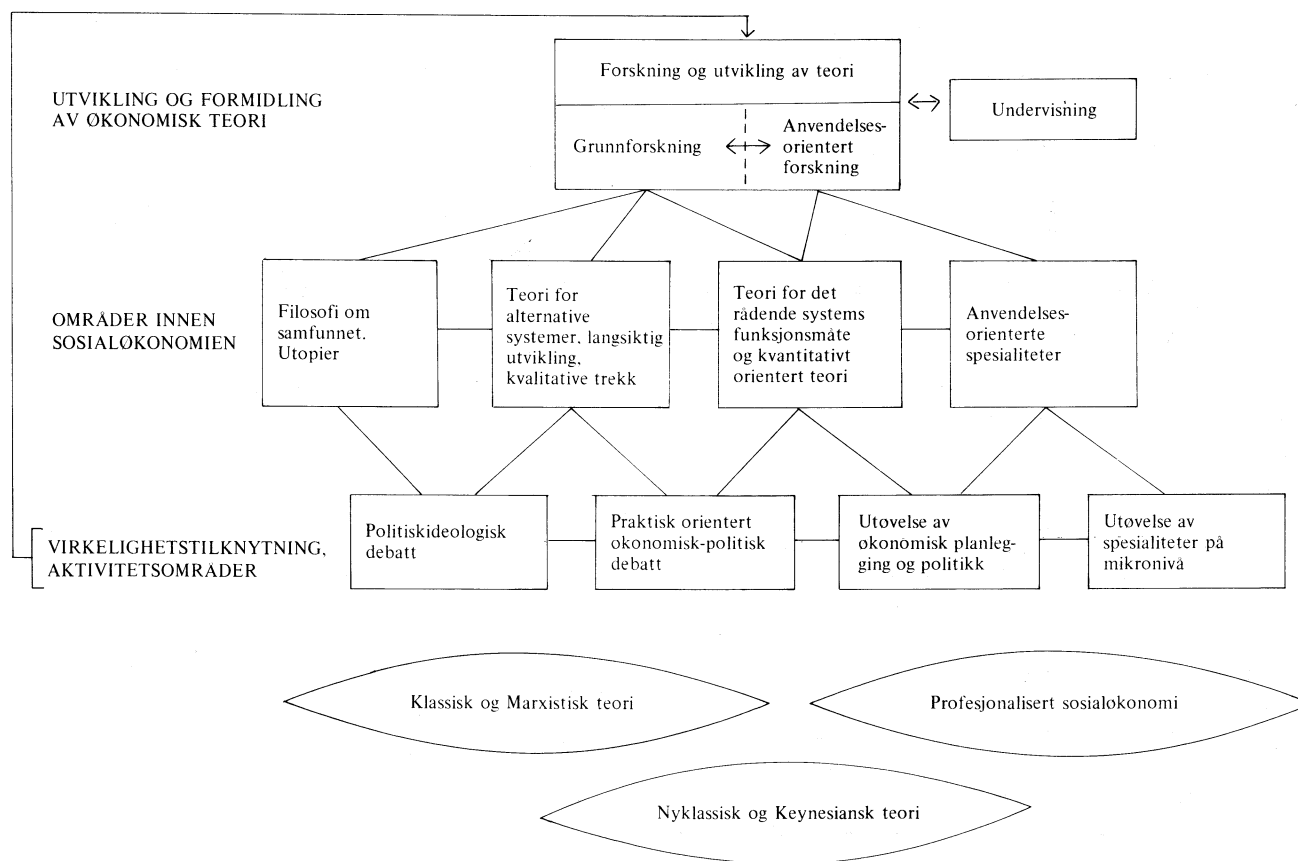
skjerping av konfliktene på en rekke nye områder. Springer vi til den andre ytterlighet, har vi kanskje enkelte samfunnsfag hvor forholdene blir kompliserte av begge grunner: En har ikke noe fast teoretisk og kunnskapsmessig grunnlag som gir en felles referanseramme og felles innsikt for fagets utøvere, og samtidig berører faget samfunnsmessige forhold som er preget av konflikter. Ingen samfunnsfag er vel helt ute i det ekstreme her – i så fall ville det være tvil om berettigelsen av å kalle det fag –, men i nærheten av en slik situasjon kan noen være. For sosialøkonomiens del vil jeg plassere den et sted mellom beskrivelsen av medisin og de vanskeligst stilte samfunnsfag. Vi har viktige elementer av teori og kunnskap som har et forholdsvis fast grunnlag, og som gir et minimum av felles innsikt og felles metoder for analyse av spørsmål. Men vi vet alle at så snart vi skal ta opp et bestemt problem til behandling, vil det vi har av velfundert teori og innsikt som regel være utilstrekkelig, og vi må ta i bruk en rekke teori-elementer, realitetsantakelser og metoder av mer tvilsom art. Samtidig er det på svært mange av anvendelsesområdene slik at det vi eventuelt finner frem til kastes inn i et spill av kryssende interesser. Det vi kan bidra med vil kunne styrke noen parter interesser og svekke andre parter. Selv om resultatene i og for seg er av objektiv art, vil de ikke uten videre aksepteres som det av alle berørte parter.

Sosialøkonomien angår på mange måter samfunnets grunnvoller. Fag og vitenskap har generelt en ganske høy grad av autoritet (selv om dette sikkert varierer fra fag til fag). I den utstrekning sosialøkonomien betraktes som fag, eller endog så som vitenskap, vil den alltid kunne trekkes inn og brukes til underbygging av eller støtte for samfunnsbevarende eller konserverende retninger, eller for samfunnsomstøtende retninger. Her får sosialøkonomien lett en ideologisk funksjon, med fagets utøvere som bevisste eller ubevisste aktører. I slike sammenhenger vil det alltid være en tendens til at det trekkes langt mer vidtgående slutninger av det sosialøkonomien har av teorier og kunnskaper enn det fagets substans egentlig kan berettige.

Som motstykke til den mulige ideologi-funksjon et fag som sosialøkonomi kan ha, har en funksjonen

¹⁾ Innlegg i Foreningen for Marxistisk Økonomi, Blindern 18.3.1980.

Figur 1.

som en profesjon hvor faget utøves som et yrke. Der går fagets utøvere inn i yrkesroller som er mer eller mindre klart definert innenfor den rådende samfunnsstruktur og med de problemstillinger som genereres på dette systemets premisser.

Under slike forhold er det naturlig at en vil få en betydelig gjensidig påvirkning mellom sosialøkonomien som fag og «samfunnet». Dette påvirker både retningen av utviklingen av økonomisk teori, og valget av tyngdefordeling i hva som formidles gjennom undervisning og annen virksomhet. I Norge har kanskje profesjonaliseringen av sosialøkonomien nådd særlig langt, og dette har vel bidratt til å gi norsk sosialøkonomi et visst særpreg. Noen av de momenter Skarstein påpeker som nokså spesielle for norsk sosialøkonomi henger utvilsomt sammen med dette.

★

For å forsøke å klargjøre noen av disse forhold noe nærmere, tror jeg det er nyttig med en viss skjemativering. Jeg har forsøkt å plassere noen av de relevante begreper, teoriområder og aktivitetstyper i forhold til hverandre i en figur (Figur 1).

Øverst i figuren er det markert at forskning og utvikling av økonomisk teori og kunnskap kan deles i grunnforskning og mer anvendt orientert forskning, selv om dette skillet ikke er skarpt og éntydig. Det vil selvfølgelig alltid være en frem- og tilbake-virkning

mellom forskning og utvikling av teori på den ene side og undervisning eller formidling av teori på den annen side. På neste nivå i figuren er antydning områder innen sosialøkonomien, inndelt etter en skala som er konstruert for formålet her. Fra venstre mot høyre går vi gjennom filosofi om samfunnet, utopier for samfunnet, teorier for alternative systemer og langsiktig utvikling av økonomien med vekt på studiet av kvalitative trekk ved samfunnet, videre mer kvantitativt orientert teori som gjelder under det rådende økonomiske system eller de rådende kvalitative forhold, og endelig klart anvendelsesorienterte spesialiteter, som f.eks. penge- og finansiell økonomi, planleggingsmetoder, og mange andre ting. Elementene på denne linjen er ordnet slik at en kommer fra det nokså «spekulative» til venstre og over mot det nokså håndfaste til høyre hvor en kan finne ut hvordan ting er og fungerer, og så å si kan regne ut løsninger på svar i en operasjonsanalytisk ånd. Alle de typer av problemstillinger som er stikkordmessig antydning ved disse postene finnes innenfor sosialøkonomien.

Denne venstre-høyre-skalaen vil være noe korrelert med skalaen ovenfor, fra grunnforskning over anvendt forskning til undervisning. Undervisningsmessig vil situasjonen være grei for områdene til høyre fordi det her vil være mer fast kunnskap å formidle, mens det mot venstre må, eller i alle fall bør bli mer spørrende og diskuterende fordi det her

ikke er så klart at noen *vet* noe som andre ikke vet og dermed kan stå i en klar lærerposisjon. Det er klart at den anvendelsesorienterte forskning er mest relevant for områdene til høyre i figuren. Når det gjelder grunnforskningen er den av betydning over hele skalaen, men den virker delvis indirekte via den anvendte forskning og gjennom undervisning.

På nederste nivå i figuren har jeg antydnet «virkelighetstilknytning og aktivitetsområder». Det er kanskje ikke så klart hva dette betyr, men jeg tror den grupperingen som er gitt har en viss mening. Virkelighetstilknytning betyr her former for kontakt og vekselvirkning med andre deler av samfunnet enn den internt faglige. Jeg har gruppert dette i politisk-ideologisk debatt, mer praktisk orientert politisk debatt, utøvelse av økonomisk planlegging og politikk, og endelig utøvelse av de forskjellige spesialiteter på mikronivå i samfunnet.

Denne linjen er også forsøkt ordnet slik at den på en måte er korrelert med den ovenstående linje. Det er klart at filosofi og utopier først og fremst har sin kontaktflate med det øvrige samfunn gjennom den politisk-ideologiske debatt. Teorier for alternative systemer, langsiktig utvikling og kvalitative trekk ved samfunnsøkonomien slår også klart inn her. Den mer kvantitativt orienterte teori bør også være av betydning, men gjennomslagskraften er i praksis kanskje svakere. Når det gjelder den mer praktisk orienterte økonomisk-politiske debatt, vil den utgjøre en kontaktflate for teorier som angår det rådende systems funksjonsmåte og for den mer kvantitativt orienterte teori. De samme teoriområder vil ha kontakt med «virkeligheten» gjennom utøvelse av økonomisk planlegging og politikk; her kommer den kvantitativt orienterte teori til full anvendelse. Utøvelse av forskjellige spesialiteter på mikronivå har greie forbindelser med de nærmest ovenstående felter.

Ideelt sett bør nå erfaringer og observasjoner av forskjellig art, generert gjennom de forskjellige former for virkelighetstilknytning og aktiviteter, gi ny input til forskning og utviklingsprosessen og til undervisningen. På hvilken måte dette skjer er et viktig spørsmål for et fags utvikling. Tilbakevirkningen kan være liten eller sterkt forsinket, slik at et fag drøytgger på gamle problemstillinger og dermed får lite å bidra med til i alle fall de mer anvendelsesorienterte aktiviteter, eller tilbakevirkningen kan være rask og motepreget slik at faget bidrar med løst funderte teorier og halvfordøyde kunnskaper; og den kan (får vi håpe) ta mer balanserte former.

★

Om vi med bakgrunn i skjemaet foran skal gå med syv-mil-støvler gjennom sosialøkonomiens historie, kan vi notere følgende faser i utviklingen.

For det første har vi en fase med klassisk og klassisk inspirert sosialøkonomisk teori, herunder Marxistisk teori. Typen av problemstillinger, metoder som ble brukt, og teoriens rolle i samfunnet, det

vil si dens «virkelighetstilknytning» i figuren, plasserer hovedtyngden av sosialøkonomien i denne fasen fra sentrum og utover mot venstre i figuren. Det gjaldt mye generell samfunnsfilosofi, til dels utopisk preget, langsiktige utviklingstendenser og systemers funksjonsmåte, og teoriene spilte en rolle dels i den politisk-ideologiske debatt, dels i praktisk-orientert økonomisk-politisk debatt.

Den neste fase er den ny-klassiske fase, den Keyneske fase, og synteses mellom disse. Her ligger tyngdepunktet fra sentrum og litt mot høyre, med vekt på å studere det rådende systems funksjonsmåte og utvikle konklusjoner og metoder av relevans for den praktiske økonomiske politikk og eventuelt en styringsfunksjon for samfunnsøkonomien. Men selvfølgelig er det utløpere også fra dette over mot feltene helt til venstre i figuren.

Endelig har vi en fase med profesjonalisering av sosialøkonomien. Tyngden ligger da i den høyre del av figuren. Forskningen tar en anvendelsesorientert retning, og med utviklingen av faget som en profesjon må undervisning få stor vekt. De profesjonelle anvendelser blir spesialiserte, men ligger selvfølgelig ikke bare i de mikro-orienterte spesialiteter til høyre i figuren. De ligger også i studier av systemets funksjonsmåte som helhet og i utøvelsen av i alle fall visse deler av den økonomiske planlegging og politikk.

Det er bare i en meget grov og forenklet forstand at disse fasene indikerer en historisk utvikling. Idag har vi selvfølgelig forskning, undervisning og aktiviteter som dekker alle de felter som er representert i figuren. Likevel tror jeg en historisk sett har hatt en viss tyngdeforskyvning i den indikerte retning. Med den senere tids fornyede interesse for Marxistisk økonomi, og med utviklingen av retningen «New Political Economy» innenfor sosialøkonomien, har en til en viss grad fått en gjenoppliving av virksomheten på feltene til venstre i figuren.

Den siste fasen som ble nevnt var altså profesjonaliseringen. Hva er grunnlaget eller forutsetningene for en slik profesjonalisering?

Som allerede nevnt må faget utvikles i en anvendelsesorientert retning for at det skal danne grunnlaget for en profesjon. Faget må ha noe å gi i praksis. Kunnskapene en bygger på må være slik at de i alle fall til en viss grad kan konfronteres med erfaringer og observasjoner og dermed etterprøves, og en må bygge på metoder som kan læres. Intuisjon og godt skjønn er ikke i seg selv grunnlag for en profesjon, selv om det selvfølgelig er nyttig og verdifullt. Videre må problemstillingene kunne avgrenses nokså sterkt. Bare klart avgrensede spørsmål kan undersøkes og besvares på en profesjonell måte, og bare for slike avgrensede spørsmål kan en få den grad av faglig enighet som må til for en profesjon. En profesjon behøver selvfølgelig ikke ha tilnærmet enighet om *alle* spørsmål selv om de er klart avgrensede, men det må i alle fall finnes noen spørsmål hvor profesjonen

står noenlunde samlet om forklaringer og anvisninger som andre ikke uten videre kan tilby.

Når de forutsetninger som her er nevnt er til stede, utvikles det naturlig en profesjon med de forskjellige ytre kjennetegn som en profesjon gjerne har, så som opprettelse av organisasjoner, regler og praksis for beskyttelse av profesjonen, yrkesinteresser av forskjellig slag som ikke bare gjelder faget i seg selv, forskjellige «ritualer», og kanskje en del «vedtatte sannheter» hvor det profesjonelle miljø med dets kjennetegn utvikler sterkere fellesskap i holdninger og meninger om endel ting enn hva forskningen og erfaringene på området strengt tatt gir grunnlag for.

Jeg plasserte den profesjonaliserte sosialøkonomi med tyngde til høyre i diagrammet foran, men den vil selvfølgelig overlapse med naboer som ny-klassisk og Keynesiansk teori og andre varianter. Profesjonalisert sosialøkonomi inkorporerer selvfølgelig i seg mye av den kunnskap som er vunnet gjennom alle teoriretninger uansett på hvilke felter de har sin tyngde. Et særlig kjennetegn ved den profesjonaliserte sosialøkonomi vil det imidlertid være at den er mindre opptatt av kontroverser og inndelinger i retninger slik en finner det i andre deler av sosialøkonomien. En er opptatt av å løse avgrensede, og mer praktisk pregede spørsmål, og ikke av å trekke vidtgående slutninger av mer prinsipiell eller ideologisk art eller om hvordan samfunnet som helhet bør innrettes.

Det kan være av interesse å se den skisserte utvikling på bakgrunn av den Marxistiske oppfatning av sosialøkonomiens teorihistorie. I Marxistisk behandling av sosialøkonomiens historie har en fra Marx's og Engels' dager sett på teorihistorien så å si som en historie i to faser. En hadde klassisk sosialøkonomi som forsøkte, og delvis lyktes i å bygge opp en vitenskapelig, objektiv teori. De holdbare elementer fra denne teori er ført videre i Marxistisk teori. Fra et visst stadium hvor det kapitalistiske system ikke lenger var i ubetinget fremgang og ikke lenger var et ubestridt system, utartet den ikke-Marxistiske teori til en apologetisk sosialøkonomi, en sosialøkonomi som ikke lenger søkte objektiv innsikt, men som først og fremst fylte en ideologifunksjon i forsvaret for det bestående system. Det er neppe tvil om at det er mye riktig i denne synsmåten. Marxistiske forfattere fortsatte imidlertid å bruke denne synsmåten på en nokså ukritisk og skjematisk måte svært lenge, og kom ved hjelp av det nærmest rutinemessig til å avvise mye teori som burde vært studert på en mer positiv måte. Etter min mening bidro dette mye til stagnasjon og isolasjon for Marxistisk teori. Innenfor Marxistisk sosialøkonomi kom en endring i denne holdningen først og fremst med Oskar Lange – se f.eks. *Political Economy*, Vol. I, 1963. Der hvor eldre Marxisme bare så det kapitalistiske systems behov for en apologetisk sosialøkonomi, så Oskar Lange utviklingen også av et annet behov, et behov for innsikt i

systemets egen virkemåte. Oskar Lange så dette først og fremst i sammenheng med utviklingen av statens aktivitet og den økende kompliserthet i spørsmål angående økonomisk politikk. Lange så utviklingen av Keynesiansk sosialøkonomi i dette lys, og delvis også utviklingen av kvantitativ økonomisk analyse og økonometri. Han utelukket heller ikke deler av den ny-klassiske teori fra denne betraktningmåten. I sammenheng med dette behovet for sann og objektiv kunnskap om systemets virkemåte så Oskar Lange også profesjonaliseringen av sosialøkonomien. I tillegg til det nevnte behov spiller her fremveksten av store og relativt uavhengige forsknings- og utdanningsinstitusjoner en stor rolle. I en viss relativ forstand blir disse institusjonene noe frigjort eller isolert fra de forskjellige trykk og mottrykk som gjør seg gjeldende i samfunnet ellers, slik at mulighetene kom til å ligge bedre til rette for utviklingen av objektiv kunnskap.

Det sistnevnte momentet leder kanskje over til at en kan skille ut enda en fase i tillegg til de som er nevnt ovenfor. Jeg tenker på sosialøkonomi som en ren akademisk disiplin, hvor teorien utvikles ved bearbeiding av problemstillinger som genereres i de akademiske miljøer selv, hvor det avgjørende for om et problem blir tatt opp er om det er intellektuelt eller analyseteknisk utfordrende og/eller at forskere med «navn» har kommet til å nevne problemet, og hvor kriteriene for arbeidets verdi og meriterende virkning bedømmes ganske ensidig ut fra rene akademiske kriterier, den analytiske evne som er demonstrert, den formelle eleganse i resultatene osv. Mens de andre faser jeg har skissert så å si refererer seg til vertikale inndelinger i den figuren jeg tidligere har gitt, kan en si at den retning jeg nå påpeker ligger i de øvre horisontale lag i figuren. En får altså lite av den virkelighetstilknytning som ligger i det nederste felt av figuren, og som gir mulighet for en feedback tilbake til forskningsprosessen fra problemformuleringer, observasjoner og erfaringer fra anvendelser tilbake til forskningsprosessen. En kunne kanskje kalle den forskning som utvikles her for «formalistisk», men det vil ikke dekke hele retningen. Det er ikke bare de matematisk-orienterte teorier som kan utvikle seg slik jeg her har skissert. Mye «verbal økonomi» har en like ren akademisk karakter og like liten virkelighetstilknytning. Moderne strømninger i Marxistisk økonomi er heller ikke fri for denne tendens; det gjelder enten den tar matematiske former eller mer litterært dogme-tolkende former.

Innen en slik forskningsutvikling kan en få utviklet mange kjennetegn på en profesjon, og med det omfang forsknings- og undervisningssektoren har fått kan en her så å si få et tilstrekkelig stort marked for at profesjonen kan utøves. Jeg tar likevel et forbehold når det gjelder å inkludere dette i den profesjonaliserte sosialøkonomi. Stort sett vil en vel med et profesjonalisert fag mene et fag hvor en utvikler en

profesjon som kan utøves *utenfor* fagets egen forsknings- og undervisningssektor.

★

Jeg vil til slutt nevne noen momenter for en eventuell vurdering av negative og positive sider ved profesjonaliseringen av sosialøkonomien, og i sammenheng med det litt om norsk sosialøkonomi.

Virkninger av profesjonaliseringen som i alle fall noen vil vurdere som negative har til dels allerede vært berørt. Problemstillingene vil i høy grad bli preget av aktuelle problemer under de rådende forhold; det utvikles lett «konvensjonelle sannheter» som formidles nokså rutinemessig gjennom undervisningssystemet; fagets kritiske funksjoner svekkes, dels på grunn av vektfordelingen når det gjelder fagets innhold og dels ved at profesjonsutøverne blir sterkt integrert i the establishment. Men det kan også anføres synspunkter på den positive side. Profesjonalisering av et fag bidrar til at faget får bakkekontakt gjennom en anvendelsesorientert utvikling av teorien og gjennom faktiske anvendelser når profesjonen utøves. Dette bidrar til realisme i problemstillinger, til en prøving i praksis som gjør at uholdbare eller ubrukbare elementer kan skilles ut. Og med henvisning til det jeg sa for et øyeblikk siden om akademisering og formalisme kan en kanskje si at en profesjonalisert utvikling av faget bidrar til å beskytte mot overdreven utvikling i disse retninger. I den utstrekning profesjonen bidrar til bedre styring med landets økonomi, til at tiltak som iverksettes blir mer effektive for sine formål osv., vil vel noen se dette som *hovedposten* i regnskapet. Her kommer det inn spørsmål som f.eks. balanseringen mellom grunnforskning og anvendt forskning og flere andre spørsmål hvor en virkning kan være bra et stykke på vei, men negativ hvis den går for langt, slik at en opplisting av positive og negative effekter ikke får særlig god mening.

For øvrig kan en ikke vente enighet om spørsmålet om profesjonaliseringen alt i alt er en positiv eller en negativ foreteelse. Det grunnleggende samfunnssyn den enkelte har vil være avgjørende. Ingen logisk argumentasjon kan avgjøre spørsmålet om det er ønskelig å legge stor vekt på sider ved et fag som kan gi bidrag til effektivisering og god styring under det nåværende samfunnssystem, eller om det er ønskelig å legge stor vekt på sider ved faget som kan bidra til en kritisk funksjon overfor det rådende samfunnssystem.

Når det gjelder norsk sosialøkonomi mener jeg som allerede nevnt at vi har hatt en utvikling i retning av profesjonalisering. Men jeg tror ikke tendensen har vært så entydig som Skarstein beskriver den, og jeg tror ikke at den har gitt så markerte utslag. Den utdanning som gis i sosialøkonomi ved Universitetet er ikke så skreddersydd for oppgaver for staten som Skarstein vil ha det til, hans beskrivelse av sensorisk betydning er overdreven, og begrensningene på valg av forskningsoppgaver er ikke så stramme

som Skarstein skildrer dem. Skarstein hevder at teoriapparatet «blir tatt for ferdig og gitt», at «egentlig diskusjon av teoretiske grunnlagsproblemer og teoretisk begrepsdannelse er derfor utelukket», og at «teori blir ikke produsert, men reproduisert innenfor det etablerte paradigmat». Jeg er enig med Skarstein i at profesjonalisering *kan* gi slike tendenser, og jeg vil ikke nekte for at vi kan ha tendenser til en slags faglig selvtilfredshet innenfor norsk sosialøkonomi. Det skulle imidlertid være nok å vise til f.eks. Trygve Haavelmos forskning og undervisning gjennom flere årtier for å gi sterke motforestillinger mot det Skarstein anfører som beskrivelse av norsk sosialøkonomi.

Et særpreg ved norsk sosialøkonomi jamført med svært mange andre land er at vi har vært mindre opptatt av de forskjellige kontroverser som har dominert virksomheten mange andre steder; jeg tenker på slike ting som kontroverser om verditeori, kapitalteorikontroversen, Monetarisme kontra Keynesianisme, kontroverser om krisens årsaker osv. Dette tror jeg delvis henger sammen med at profesjonaliseringen i Norge har kommet ganske langt, og for min egen del tenderer jeg til å se det som et positivt trekk at vi ikke følger opp alle de kontroverser som dominerer bildet i mange andre land. Noen av kontroversene henger sammen med liten profesjonell kompetanse i forskning, noen henger sammen med forsøk på å trekke logiske konklusjoner fra teoriene langt utover det som det egentlig er grunnlag for, noen henger kanskje sammen med spesielle psykologiske trekk som utvikler seg i akademiske miljøer med liten virkelighetstilknytning. En kan så å si bli profesjonalisert i det å være part i kontroverser, og kontroversene kan gå videre blant annet fordi de motstående parter i en kontrovers ofte har en felles interesse i å holde kontroversen gående. De har investert tid og krefter i den, og den blir noe av partenes eksistensgrunnlag. Et innslag av profesjonalisering av et fag mener jeg kan gi en sunn motvekt mot slike tendenser. Her tror jeg også noe av forklaringen ligger på at norske økonomer ikke har tatt opp i særlig stor grad de problemstillinger som Skarstein nevner, med henvisning til Sraffa, Hicks og andre. Det lyder kanskje litt paradoksalt siden Skarstein har kritiker-rollen her, men jeg synes faktisk hans anførsler bærer spor av autoritetsdyrking.

★

Med den rollefordeling vi har hatt her, har det falt seg slik at jeg delvis har kommet i en forsvarerposisjon. Kanskje kan det virke som om jeg uforvarende har kommet til å bekrefte det jeg så vidt har nevnt om at det er tendenser til selvtilfredshet i norsk sosialøkonomi. La meg derfor for sikkerhets skyld avslutte med å si at jeg her ikke har lagt frem alle de tanker og meninger jeg har om norsk sosialøkonomi. Jeg har holdt meg til det oppsatte tema som har med profesjonaliseringen og dens virkninger å gjøre.

Arbeidskonferanse om kvinneforskningens bidrag til samfunns- forskningen generelt

NAVFs sekretariat for kvinneforskning planlegger å holde en større konferanse om kvinneforskningens bidrag til samfunnsforskningen generelt. Konferansen finner sted i dagene 31. mars til 3. april 1981 på Østenfor Hotell. Vi inviterer med dette kvinneforskere og andre samfunnsforskere med interesse for kvinneforskningens synspunkter og teoretiske og metodiske tilnæringsmåter til å melde sin interesse for konferansen.

Det er nå gått fem år siden boka «Forskning om kvinner», (Universitetsforlaget, 1976) ble til som resultat av et utredningsarbeid om muligheter og behov for samfunnsvitenskapelig forskning om kvinners livsforhold og stilling i samfunnet. Boka var en kritisk påpeking av samfunnsfagenes holdning til og behandling av kvinnespørsmålet. Sekretariatets styre er av den oppfatning at kvinneforskningen i løpet av denne femårs perioden har utviklet synspunkter og metodiske tilnæringsmåter og skaffet seg et empirisk kunnskapsgrunnlag som gjør det naturlig å invitere til en dialog med fagene om kvinneforskningens betydning for samfunnsvitenskapene generelt.

Diskusjonene på konferansen vil foregå dels i plenum dels i grupper, med hovedvekt på arbeidet i disiplinære og tverrfaglig sammensatte grupper. Hensikten med det disiplinære gruppearbeidet er å la fagene ta utgangspunkt i utredningen fra 1976 og spørre seg selv:

Har det skjedd noe gjennom utviklingen i norsk kvinneforskning de siste fem år som har påvirket situasjonen i fagene?

Hva er det kvinneforskningen har å bidra med som fagene kan dra nytte av og som kan føre fram mot en bedre samfunnsvitenskap?

Er det riktig å si at kvinneforskningen har noe å tilføre sentrale begreper/problemstillinger i fagene?

Og er det noe som er felles i fagene i den utvikling som har funnet sted?

Utgangspunktet for det tverrfaglige gruppearbeidet er spørsmålet om hva kvinneforskningen har bidratt med innenfor bestemte forskningsområder, f.eks. arbeidslivet – lønnet og ulønnet, utdanning og kunnskap, familie og sosialisering, livsløpsstudier, faglig og politisk organisering, makt og undertrykkelse, teorier for solidaritet og samhold. Har kvinneforskningen her funnet fram til fakta og synspunkter som andre bør ta hensyn til i sin forskning?

Foreløpig påmeldingsfrist (ikke bindende) til konferansen er satt til 20. oktober. Dersom det blir nødvendig å begrense deltakerantallet vil kriterier for utvalgelse være: faglig, geografisk, institusjonsmessig og tematisk spredning, andel forskere i forhold til hovedfagsstudenter, andel kvinneforskere i forhold til ikke-kvinneforskere. Noen plasser vil bli avsatt til nordiske deltakere. Det kan bli aktuelt med loddtrekning i tillegg til utvalgelse på grunnlag av slike gruppekriterier.

Vi ber alle som er interessert i å delta på arbeidskonferansen i mars/april 1981 om å gi oss skriftlig beskjed om dette. I tillegg til faktaopplysninger (navn, institusjonstilknytning, adresse – privat og arbeidssted, arbeidsområde) ber vi om noen utfyllende bemerkninger (1/2 A4-side, og gjerne mer hvis det er nødvendig).

- om erfaringer fra kvinneforskning, eller om hvorfor du ut fra egen forskning er interessert i å diskutere hva kvinneforskningens tilnæringsmåte kan bety for samfunnsvitenskapene generelt (hvis du er kvinneforsker),
- om hva du tror kvinneforskningen kan bidra med i din egen forskning (hvis du ikke er kvinneforsker).

Det materialet som vi får inn på denne måten vil bli brukt i den videre planleggingen av konferansen.

Adresse:

NAVFs sekretariat for kvinneforskning

Munthesgt. 29,

OSLO 2

Tlf. 56 52 90

Nokre refleksjonar over datakvalitet og metodologiske aspekt i anvendt økonomisk forskning

AV
HØGSKOLEDOSENT, DR. PHILOS VIDAR RINGSTAD,
TELEMARK DISTRIKTHØGSKOLE

-
- makrodata blir ofte føretrekte fordi dataproblem ikkje syner så godt att i denne datatypen
 - mikrodata bør føretrekkjast fordi ein ser best dataproblema i denne datatypen
 - mikrodata bør som regel føretrekkjast både på grunn av vanleg erkjende aggregeringsproblem og fordi verknadene på resultata av dataproblem synes å bli forsterka i aggregeringsprosessen
 - modellar/metodar som set strenge krav til data er vanlegvis ikkje brukbare om ein er interessert i heile breidda av det økonomiske livet (eller store delar av det). Dette er dei mest sentrale påstandane som blir reiste og søkt grunngitt i denne artikkelen.
-

I Sosialøkonomen nr. 3, 1979 viser universitetslektor Rolf Jens Brunstad til eit arbeide eg har utført (Ringstad, 1978) og har i den samanhengen følgjande kommentar: «Det knytter seg imidlertid store spørsmålstegn ved Ringstads undersøkelse både hva angår dataenes kvalitet og metodologiske aspekter». Reint bortsett frå at utsegna ikkje er grunngitt og kanskje verkar noko krast formulert, er ho i hovuddrag vanskeleg å vise attende. Men fordi det er lett å peike på nokså fundamentale data- og metodeproblem i dei aller fleste empiriske granskingar av økonomiske tilhøve, er det påfallande at akkurat desse utrekningane skulle få denne karakteristikken. Ettersom eg fleire gonger har møtt liknande utsegner i samband med nær slekta utrekningar, finn eg grunn til å reflektere noko, m.a. over moglege årsaker til dette her.¹⁾

Det saka gjeld i dette konkrete tilfellet er følgjande: Med utgangspunkt i ein inhomogen produktfunksjon som under visse føresetnader om økonomisk atferd osv. inneber ein U-forma funksjon for gjennomsnittskostnader, er det gjort freistnad på å fastslå

Vidar Ringstad tok cand.oecon. eksamen i 1965 og den filosofiske doktorgaden i 1971. Har vore stipendiat ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo, forskar i Statistisk Sentralbyrå og undervisningsleiar ved Telemark distriktshøgskole. Er nå høgskoledosent same stad.

¹⁾ Disse refleksjonane var opphavsleg tenkt som ein «rein» kommentar til Brunstads artikkel. På grunn av andre gjeremål vart råutkastet til denne kommentaren liggjande trekvart år. Når eg nå i det heile har funne det bryet verdt å arbeide vidare med dette stoffet, er det fordi det omhandlar nokså generelle og prinsipielle problem som ein ofte møter i økonometrien.

teknisk optimal storleik i ulike industribransjar. Denne finn ein der gjennomsnittskostnadene har sitt minimum (Sjå t.d. Frisch, 1962, fig 10 e 21). Utrekningane er utførde på grunnlag av data for individuelle bedrifter og her er vi truleg ved eit hovudpunkt i grunnlaget for den kritikken som kan reisast mot resultata. Men dette er ein kritikk som etter mi meining ikkje er spesielt relevant for utrekningar av dette slaget, noko eg skal kome attende til seinare.

I analysen er det i tillegg til å rekne ut gjennomsnittskostnadsfunksjonar for ulike bransjar og teste om dei faktisk er U-forma (dvs. om dei faktisk har eit ordinært minimum) og gjort noko, som kanskje kan gi grunnlag for separat kritikk. Dette er gjort med utgangspunkt i følgjande spørsmål: Kva for verknader ville det ha på bedriftsstrukturen og kva for vinst ville ein ha oppnådd i form av reduserte kostnader om ein erstatta teknisk underoptimale bedrifter med teknisk optimale bedrifter? Dersom ein aksepterer utrekningane av kostnadsfunksjonen, er det etter måten lett å rekna ut dette ved å fordele produksjonen til teknisk underoptimale bedrifter på bedrifter med teknisk optimal storleik. Mogleg kritikk av denne utrekningmåten må gå på at ein mister det dynamiske elementet, dvs. alt av kostnader (og eventuelle positive verknader), både bedriftsinterne og eksterne, som er knytta til denne prosessen.

På meg verkar det som om kritikken mot utrekningane ikkje så mykje går på dette siste og difor gjer vi oss ferdig med det her. Vi er då attende til kostnadsfunksjonen og den måten den er utrekna på, eller rettare dei føresetnadene som er gjort for at vi

keleg meningsfylte resultat. Om ein likevel reknar ut slike relasjonar gjer det meir skade enn gagn fordi ein då gir inntrykk av å ha fått meir kunnskap om produksjonsstrukturen i desse bransjane enn ein faktisk har. Dette er ei innvending som kan vere

Det er såleis mogeleg at det kan reisast kritikk mot den *måten* teknisk optimal storleik er rekna ut på. Likevel er denne måten langt mindre *ad hoc* prega enn det som har vore vanleg i analysar av dette slaget. Til dømes har andre nytta den bedriftsstorleiken som svarar til 50 prosent fraktilen av produksjonen (når bedriftene er rangerte etter storleik) som estimat på optimal produksjonsskala (sjå Weiss, 1963). Og fleire har nytta gjennomsnittstorleiken av dei største bedriftene som dekkjer 50 prosent av bransjens totalproduksjon (sjå Comanor og Wilson 1967, Esposito og Esposito, 1971, og Caves, Khalilzaden og Porter, 1975). Det går an å finne argument for desse måtane å gjere det på, men «estimeringsmetodar» av dette slaget verkar ikkje totalt sett særleg godt funderte.

Det som truleg er hovudankepunktet mot utrekningane, er at det er særst tvilsamt å forutsette, som ein eksplisitt eller implisitt gjer når ein nyttar data for eit tversnitt av bedrifter som grunnlag for å fastslå ein (sams) kostnadsfunksjon, at alle bedriftene både produksjonsteknisk og atferdsmessig i grove drag er like. Dette er såleis ei innvending av nokså generell karakter ettersom ho råkar det meste av empiriske analysar der ein nyttar tversnittsdata (eller data der ein tversnittsdimensjon inngår).

Det er då og utan vidare klart at om ein nyttar slike data for bedrifter for t.d. næringsmiddelindustrien vil ein ha med bedrifter som er svært ulike, i alle høve produksjonsteknisk. Denne bransjen dekkjer jo undergrupper som t.d. slakteri, bakeri, kornmøller, hermitikkfabrikkar, fryseri osv. Men invendingane råkar langt vidare, ja ein kan vel seie at dei råkar det meste av mikroøkonomiske analysar. Om ein t.d. freistar å rekne ut etterspørselsfunksjonar på grunnlag av hushaldningsdata står ein i prinsippet framfor same problem. Og det er eit spørsmål om ikkje desse innvendingane råkar endå langt vidare og er relevante for det meste av det som i det heile vert gjort i anvendt økonometri. I så fall verkar det noko villeiande å framheve innvendingane i samband med akkurat dei utrekningane det er vist til ovanfor.

Eg skal difor sjå litt på dette i det følgjande. Eg skal då vere freidig nok til å lufte spørsmålet om ein ikkje alt i alt kjem betre ut (får meir pålitelege resultat) ved å gjere som eg har gjort, i staden for å nytta framgangsmåtar der det problemet som det er peika på rett nok er meir kamouflert, men altså *er* der i fullt mon. Meir generelt, vi må sjå nærare på alternative, konkurrerande framgangsmåtar.

Mellom desse kan ein seie at det *å ikkje gjere noko* er eit opplagt alternativ. Grunngevinga for det må då vere at ingen kjende framgangsmåtar, t.d. for å fastslå produktfunksjonar for industribransjar, gir tilstrek-

skal kunne rekne han ut på det datagrunnlaget vi har nytta. Kan det reisast kritikk her rører det sjølv sagt også omveges ved utrekningane av verknader og vinst av å eliminere tekniske underoptimale bedrifter som det er vist til ovanfor.

korleis skal ein kunne unngå at resultata, særleg pga. legitimeringsbehov hos både forskarar og i forskningssystemet, gjer meir skade enn gagn fordi dei vert gitt ut for å vere av meir fundamental betydning enn kva som faktisk er tilfelle.

Det som såleis er alternativa for oss i det følgjande er andre måtar å nytte den informasjonen som ligg i eit gitt datamateriale på, samt det å nytte andre typar av data.

Hovudproblemet er altså at vi går ut fra at bedrifter som truleg har nokså ulik produksjonsstruktur i hovudsak er like produksjonsteknisk. Dette skulle tilseie at eit nærliggjande alternativ til våre utrekningar er ei finare oppdeling av datamaterialet slik at ein fekk meir homogene bedriftsgrupper. Noko kan ein nok oppnå ved dette, men ein vil også finne at ein må gå nokså langt i oppdeling av materialet (t.d. bedriftsdata for næringsmidlar) før ein kan kjenne seg toleg trygg på at bedriftene innan kvar av dei ulike gruppene har tilnærma sams produksjonsstruktur. Svært ofte vil ein finne at det eigentleg ikkje er botn i dette problemet, dvs. at botnen er ikkje nådd før ein sit att med ei bedrift i kvar gruppe.²⁾ Ja einskilde vil kanskje hevde at det er illusorisk å tru at ein sjølv *då* er på trygg grunn fordi ei bedrift kan endre seg over tid på ein måte som vanskeleg lar seg «strukturere» eller «parametrisere». Difor vil t.d. produktfunksjonar for einskildbedrifter vere av liten nytte både i bedriftsplanlegging og freistnader på å fastslå produksjonsstrukturen i den bransje eller næring bedriftene høyrer til.

Døme på at ein har «funne botn» i produksjonsstrukturanalysar er Førstund og Hjalmarsons's (1979) analyse av svenske meieri. Det er i denne samanhengen likevel verdt å merke seg at sjølv om det her er tale om ein bransje med relativt homogen produksjonsstruktur, er ikkje alle aktivitetane dekkja i analysen. For å kunne operere med føresetnaden om homogen produksjonsstruktur er berre mjølke-mottak og pasteurisering (som stort sett går ut på å varme opp mjølka) med.

Andre døme på analysar der homogenitetsproblema er små finn ein særleg innan tungindustrien som stålproduksjon og petrokjemi osv. Dvs. i industritypar der ein har lett for å finne gode fysiske vanskeleg å imøtegå fordi det nok er noko i ho. På den andre sida er ho lite konstruktiv fordi ein, om ein

²⁾ Utrekningar utførde på grunnlag av data for einskildbedrifter henta frå den norske bedriftsteljinga 1963 for bergverk og industri viser klart inhomogeniteten i industrigrupper som ein skulle tru var relativt homogene. Jfr. Griliches, Z., and V. Ringstad (1971).

tek innvendinga alvorleg, vel vanskeleg kan tenkje seg ei utvikling i teknikk og metodar for å analysere t.d. produksjonsstrukturspørsmål slik at ein etter kvart får *betre* kunnskap. Vi skal difor ikkje gå nærare inn på dette alternativet her endå om det etter mi meining nok rører ved eit viktig, men i grove drag ignorert aspekt ved forskningsprosessen: Korleis skal ein bruke, og kva status skal ein gi forskningsresultat som – om dei er dei beste forskningssystemet kan stable på beina – likevel kan gi svært dårleg reell kunnskap om problemet som er tatt opp. Spesielt: mål på produktet og der produksjonsstrukturer ofte framgår nokså beinveges av fysiske og kjemiske tilhøve.³⁾

Om ein er særleg interessert i desse spesielle aktivitetane, bedriftene eller bransjane, er det heilt klart at analyser av den typen det er referert til, er det beste. Men om ein er interessert i breiare produksjonsspektrum som t.d. næringsmiddelindustrien, heile industrien eller heile økonomien i eit land, er ikkje den type analysar noko alternativ. Det ser ein lett ved t.d. å studere varenomenklaturar som er nytta i offisiell statistikk og tenkjer på kor mange varianter ein kan ha av ei vare slik ho er definert sjølv etter den mest findelte klassifikasjonen.

Eit anna alternativ er å gå andre vegen og bruke aggregat-tal for bransjar, næringar eller for heile økonomien. Reint bortsett frå at tolkinga av resultata kan vere forskjellig når ein nyttar tversnittsmateriale, kombinert tidsrekke-tversnittsmateriale eller reine aggregerte tidsrekker (sjå t.d. Klein, 1962), vil ein her måtte ta stilling til aggregeringsproblematikken. Dette gjeld ikkje berre det «reine» aggregeringsproblemet slik det er handsama hos t.d. Theil (1954) og Griliches (1957). Det gjeld og verknadene av svake sider ved datamaterialet, det ein vanlegvis kallar målefeil. Lite er gjort om det siste. Eg har gjort noko og min konklusjon er: «Aggregeringsskjevhet er en ting, målefeil en annen og begge skulle tilsi forsiktighet i bruk av aggregerte data (Ringstad 1971). Elles er svensken Harry Lütjohann (1974) den som (etter det eg veit) har gjort mest når det gjeld meir prinsipielle sider ved aggregeringsproblem i økonometrien.

Etter det eg kjenner til av analysar omkring aggregeringsproblem er det altså lite som talar for at ein kjem betre ut med aggregerte data enn med mikrodata (eit unntak er Grunfeld og Griliches, 1960). Likevel er det sjeldan at ein ser eksplisitt uttrykt kritikk av økonometriske analysar baserte på aggregattal. Truleg har dette si årsak i at svake sider ved datamaterialet blir kamuflerte i aggregata. Når ein arbeider med mikrodata, får ein altså lettare auge på dei problem som er til stades. T.d. at strukturen er

ulik i dei ulike mikroeinjingane, dvs. noko så banalt som at t.d. næringsmiddelindustri er samansett av bakeri, meieri, møller, hermetikkfabrikkar, margarinfabrikkar osv. Eller at ein må nytte mål på sentrale variable som kanskje berre er ei grov tilnærming til dei ein eigentleg skulle ha hatt. Dette gjer at den som utfører analysen lettare vil kunne gardere seg mot utslag i resultata av desse problema. Det verkar og til at vedkomande er meir klar over utslag i resultata som han ikkje maktar å gjere noko med. Dessutan, og det er særleg relevant her; *andre* ser og lettare dei problema det her er tale om. Ut frå det vi tidlegare har vore inne på er alt dette ein fordel; det sikrar betre samsvar mellom resultat kvalitet og den vekt resultata blir tillagde.

Det som er problemet her er den negative handling som kan oppstå til mikrodata *fordi* ein der ser ulike problem betre enn i aggregat-data. Etter det som ligg føre av analysar er det altså eit reint sjølvbedrag å tru at ein kan sjå bort frå desse problema i sistnemnde type data.

Måten aggregeringa er utført på er sjølvsagt ikkje likegyldig her. Det eg har omtala ovanfor gjeld for vanlege måtar å aggregere på (dvs. stort sett rein summasjon). Andre måtar kan vere aktuelle t.d. når det gjeld produktfunksjonar (Johansen, 1972). Det som ofte er «problemet» med desse alternativa er at dei tek for seg berre eitt av mange aspekt av aggregeringsproblematikken, t.d. at produksjons-einingar er ulike fordi dei er etablerte på ulike tidspunkt (Johansen 1972). Igjen kan det hjelpe på førestillingane om omfanget og variasjonsbreidda i aggregeringsproblemet ved å studere varenomenklaturar som er nytta i offisiell statistikk. Då skulle det vere etter måten klart at betringar av aggregeringsmetodane berre kan hjelpe eit lite stykke på ein lang veg.

Så lenge ein er interessert i det økonomiske livet meir ålment, og ikkje einskilde einingar eller aktørar eller sterkt avgrensa sektorar av økonomien, er altså mangfaldet, særleg at det er av mangedimensjonal karakter, noko ein ideelt sett *må* vere seg heilt bevisst utan omsyn til kva for data ein nyttar og korleis dei vert nytta. Hadde ein dette som utgangspunkt ville ein truleg og ha komme noko lenger i å få ei skikkeleg utforming på det som John Chipman for meir enn 20 år sidan peika på som det store uløyste problemet i økonometrien, nemleg å kombinere ulike typar av informasjon og forskjellige datakjelder på ein måte som er optimal både når det gjeld konsistens og effisiens (Chipman, 1957).

REFERANSER

- Brunstad, R.J. (1979): Arbeidsmarked og sosialpolitikk. Om målkonflikter mellom sosialpolitikken og den økonomiske politikken. *Sosialøkonomen*.
Caves, R. E., J. Khalizaden-Shiraz and M. E. Porter (1975): Scale Economies in Statistical Analyses of Market Power. *The Review of Economics and Statistics*.

³⁾ Sjå t.d. Weiss, L. (1964) og Haldi, J. and D. Whitcomb (1967). Analogt kan ein ha produktfunksjonar basert på biologiske lover og samanhengar. Dette gjeld særleg i landbruket, sjå t.d. Heady, E.V. and J.L. Dillon (1961).

- Chipman, J. (1957): Melding av H. Theil (1954). *The Review of Economics and Statistics*.
- Esposito, L. and F. F. Esposito (1971): Foreign Competition and Domestic Industry Profitability. *The Review of Economics and Statistics*.
- Førsund, F. R. and L. Hjalmarson (1979): Frontier Production Functions and Technical Progress. A Study of General Milk Processing in Swedish dairy plants. *Econometrica*.
- Frisch, R. (1962): *Innledning til produksjonsteorien*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Griliches, Z. (1957): Specification Bias in the Estimates of Production Functions. *The Journal of Farm Economics*.
- Griliches, Z. and V. Ringstad (1971): *Economies of Scale and the Form of the Production Function*. North Holland Publ. Co. Amsterdam.
- Grunfeld, Y. and Z. Griliches (1960): *Is aggregation necessarily bad?* The Review of Economics and Statistics.
- Haldi, J. and D. Whitcomb (1967): Economies of Scale in Industrial Plants. *The Journal of Political Economy*.
- Heady, E. V. and J.L. Dillon (1961): *Agricultural Production Functions*, Iowa State University Press.
- Johansen, L. (1972): *Production Functions*. North Holland Publ. Co. Amsterdam.
- Klein, L. (1962): *An Introduction to Econometrics*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N. J.
- Lütjohann, H. (1974): *Linear Aggregation in Linear Regression*. University of Stockholm, Institute of Statistics, Stockholm.
- NOU (1978): *Om konsentrasjon og marknadsmakt*. Nr. 33, Universitetsforlaget, Oslo.
- Ringstad, V. (1971): Om estimering av økonomiske relasjoner fra tverrsnitts- tidsrekke- og kombinerte tverrsnitts tidsrekke data. *Statsøkonomisk Tidsskrift*.
- Ringstad, V. (1978): Ikkje-utnyttede stordriftsfordeler og potensiell konsentrasjonsauke i norsk bergverk og industri. Kapittel 9 i NOU (1978).
- Theil, H. (1954): *Linear Aggregation of Economic Relations* North Holland Publ. Co. Amsterdam.
- Weiss, L. (1963): Factors in Changing Concentration. *The Review of Economics and Statistics*.
- Weiss, L. (1964): The Survival Technique and the Extent of Suboptimal Capacity. *The Journal of Political Economy*.

ERIK NORD: FRIHETEN TIL Å MARKEDSFØRE NYE MODELLER

FORTS. FRA SIDE 21

påvirkning. Det er et lett tiltak å administrere. Men jeg vil gjerne understreke at det er et kollektivt tiltak som må bygge på en forståelse blant et flertall av samfunnets medlemmer for at det er ønskelig å bli spart for stadige psykologiske verdiforringelser av det man har fra før, og for at det å begrense modellendringer gjennom kollektive beslutninger, vil være å øke den enkeltes frihet, ikke å redusere den. Å undersøke i hvilken grad en slik forståelse er til stede, og å arbeide for å spre slik forståelse på vareområder hvor psykologisk foreldelse er dokumentert, må etter min oppfatning være en viktig oppgave for myndighetene i tida framover.

REFERANSER

- Adler-Karlsson, Gunnar, (1977): Några funderingar rundt «Køpsfriden» eller om kriminalisering av psykisk våldtäkt med hjelp av reklam. I «*Forbruker problemer og forbrukerpolitikk*», Det danske Forlag, Albertslund.
- Baumol, William J.: *Welfare Economics and the Theory of the State*. London 1952.
- Duesenberry, James, (1962): *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior*. Harvard University Press, Cambridge.
- Dupuy, Jean-Pierre, (1974): Innovation et obsolescence psychologique. *Essai de formalisation dans le cadre d'une Economie de marché. Cahiers du Séminaire d'Econometrie*, 1974, no. 15, s. 123-143.
- Dupuy, J.-P. et Gérin, Francois, (1975): Société industrielle et durabilité des biens de consommation. *Revue Economique*, Vol. XXVI, no. 3, mai 1975.
- Graaff, J. de V. (1957): *Theoretical Welfare Economics*. Cambridge University Press. London.
- Haavelmo, Trygve, (1962): *Innledning til høyere kurs i økonomisk teori*. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. Oslo.
- Little, I. M. D.: *A Critique of Welfare Economics*. Oxford 1957.
- Nord, Erik, (1978): *Velferdsteori og økonomisk politikk*. Arbeidsrapport nr. 16/1978 fra Fondet for markeds- og distribusjonsforskning.
- Nord, Erik, (1978): *Behovsskapning gjennom modellendringer. Eksemplet kjøkkeninnredninger*. Prosjektrapport for Fondet for markeds- og distribusjonsforskning 1980.
- NOU 1978, 21: *Innredningsindustrien*.
- St. meld. 75 (76-77): *Langtidsprogrammet 1978-81*.

Friheten til å markedsføre nye modeller

AV
SIVILØKONOM ERIK NORD
INSTITUTT FOR SAMFUNNSFORSKNING

Næringslivets frihet til å markedsføre nye produkter bygger på en forestilling om at såsant forbrukerne har tilstrekkelig informasjon, vil det bare lykkes å selge varer som dekker et eksisterende behov. Ut fra dette antas det at nye produkter som blir akseptert i markedet, stort sett øker forbrukernes velferd. I opposisjon til denne forestillingen står bl.a. teorien om «psykologisk foreldelse». Denne går ut på at markedsføringen av nye modeller av varige forbruksgoder gjør at folk blir mindre tilfredse med det de har fra før og får dem til å skifte ut de gamle modellene før de er utslitt. Denne forserte utskiftingen skjer uten at det finner sted en velferdsmessig framgang fordi individenes krav til produktene stiger parallelt med produktenes tekniske og utseendemessige utvikling. Eksempler på produktområder hvor psykologisk foreldelse antas å finne sted, er klær, møbler, hjeminnredninger, stereoanlegg, ski, sykler og biler. En empirisk undersøkelse gir sterke indikasjoner på at teorien er gyldig på området kjøkkeninnredninger. Modellendringene fører til sløsing med ressurser. De gir stadig næring til folks krav om økte inntekter og bidrar til å gjøre det vanskelig å nå andre samfunnsmessige mål. Begrensning av friheten til å markedsføre modellendringer er derfor antakelig et nødvendig virkemiddel i samfunnsplanleggingen.

1. Innledning.

I Norge og mange andre land har den enkelte bedrift stor grad av frihet til å utvikle nye produkter og forsøke å få disse solgt. Begrunnelsen for dette er en forestilling om at såsant forbrukerne har tilstrekkelig informasjon om de varene som tilbys, vil det bare lykkes næringslivet å selge de varene som dekker et eksisterende behov. Ut fra dette antas det at nye produkter som blir akseptert i markedet, stort sett øker forbrukernes velferd.

2. Valgaksiomet.

I økonomisk teori gjenfinnes denne tankegangen i det såkalte valgaksiomet: Dersom et individ har valget mellom to tilstander, A og B, og det velges A, forutsettes det at individet har det bedre med A enn med B. At et nytt produkt faktisk kjøpes av en

forbruker, er m.a.o. selve kriteriet på at vedkommende får høyere velferd ved å kjøpe produktet enn ved ikke å kjøpe det (se f.eks. Graaff, 1957).

Valgaksiomet er åpenbart ikke alltid en korrekt beskrivelse av virkeligheten. Forbrukere gjør til stadighet valg de siden lider under og til dels angrer på. Grunnen er bl.a. at forbrukerne ikke har (og aldri kommer til å ha) perfekt informasjon.

Når valgaksiomet likevel er blitt stående som noe av en hjørnestein i økonomisk teori, skyldes det bl.a. at det antas å ha rimelig gyldighet i det store flertall av tilfeller. Man har m.a.o. antatt at man ikke gjør noen stor feil ved å bygge på dette aksiomet. Dette gjelder særlig når en tar i betraktning de anstrengelser myndighetene gjør for å sikre forbrukerne et tilfredsstillende informasjonsgrunnlag gjennom Varefakta, krav til reklame, Forbrukerrapporten m.v.

3. Psykologisk foreldelse.

Valgaksiomet har en viktig begrensning. Det sier ikke annet enn at et individ, stilt overfor et gitt varetilbud, vil velge den varekombinasjonen som gir høyest velferd. Aksiomet sier ingenting om virkningene av endringer i selve varetilbudet.

Erik Nord er siviløkonom med eksamen fra Norges Handelshøyskole 1971. Fra 1971 til 1974 var han sekretær for Reklameutvalget (NOU 1974:61), og i 1975 og 1979 stipendiat ved Fondet for markeds- og distribusjonsforskning. Han arbeidet i Kommunaldepartementet, Arbeidsmiljøavdelingen, 1976-78. For tiden arbeider han ved Institutt for samfunnsforskning på et prosjekt om transportvaner og transportbehov.

For å se betydningen av dette, kan vi ta et eksempel. Anta at et individ befinner seg innenfor bestemte sosiale omgivelser og har et bestemt forbruk A som det foretrekker framfor andre mulige varekombinasjoner. Så forandrer varetilbudet seg, uten at individet har «valgt» dette. Stilt overfor det nye varetilbudet og det nye forbruket dette fører med seg blant andre mennesker, kan det tenkes at individet velger et annet forbruk – B – framfor A. I følge valgaksiomet innebærer dette valget at B faktisk gir høyere velferd enn A i den nye situasjonen. Men individets valg sier ingenting om hvorvidt det har det bedre med B under de nye forutsetningene enn med A under de gamle. Endringene i varetilbudet og i andre menneskers forbruk kan jo i seg selv ha redusert individets velferdsmessige utbytte av det opprinnelige forbruket A. Det at individet faktisk kjøper de nye varene, behøver derfor ikke å bety at det nye varetilbudet alt i alt gir vedkommende individ høyere velferd enn det hadde tidligere. Kjøpene kan i stedet være uttrykk for at det gamle forbruket er blitt fratatt sin verdi (sml. Haavelmo 1971, s. 9–10).

Spørsmålet blir i *hvor sterk grad* enkeltindividenes velferdsmessige utbytte av det forbruket de selv har, avhenger av det varetilbudet og forbruksmiljøet de står overfor. Hvis denne avhengigheten er svak, gjør man ingen stor feil om man setter likhetstegn mellom faktisk kjøp av nye varer på den ene side og økt velferd på den annen¹⁾.

Dette er et empirisk spørsmål som man har beskjeftiget seg lite med i velferdsøkonomien. Den dominerende tendens har ganske enkelt vært å forutsette – uten nærmere drøfting – at sammenhengen er så svak at man kan se bort fra den. Man har m.a.o. forutsatt at individene har faste preferanser.²⁾

Tenker man seg et øyeblikk om, er det imidlertid vanskelig å tro noe annet enn at denne sammenhengen i virkeligheten må være betydelig. Våre krav bestemmes i høy grad av hva vi oppfatter som realistisk og mulig. Det vi overhodet ikke vet om, kan vi vanskelig savne like sterkt som det vi daglig ser i annonsene eller i bruk hos andre mennesker.

De økonomer som *har* spekulert over dette spørsmålet, har stort sett kommet til samme konklusjon, jfr. f.eks. Baumol (1952), Graaff (1957), Little (1957), Haavelmo (1962) og Duesenberry (1962).

Dupuy/Gerin (1975) har formulert en teori om *psykologisk foreldelse* som bygger direkte på tankegangen ovenfor³⁾. Teorien går i korthet ut på at markedsføringen av nye modeller av varige forbruks-goder gjør at folk blir mindre tilfredse med det de har fra før og får dem til å skifte ut de gamle modellene før de er utslitt. Denne forserte utskiftningen skjer uten at det finner sted en velferdsmessig framgang fordi individenes *krav* til produktene stiger parallelt med produktenes tekniske og utseendemessige utvikling.

Teorien er illustrert i figur 1.

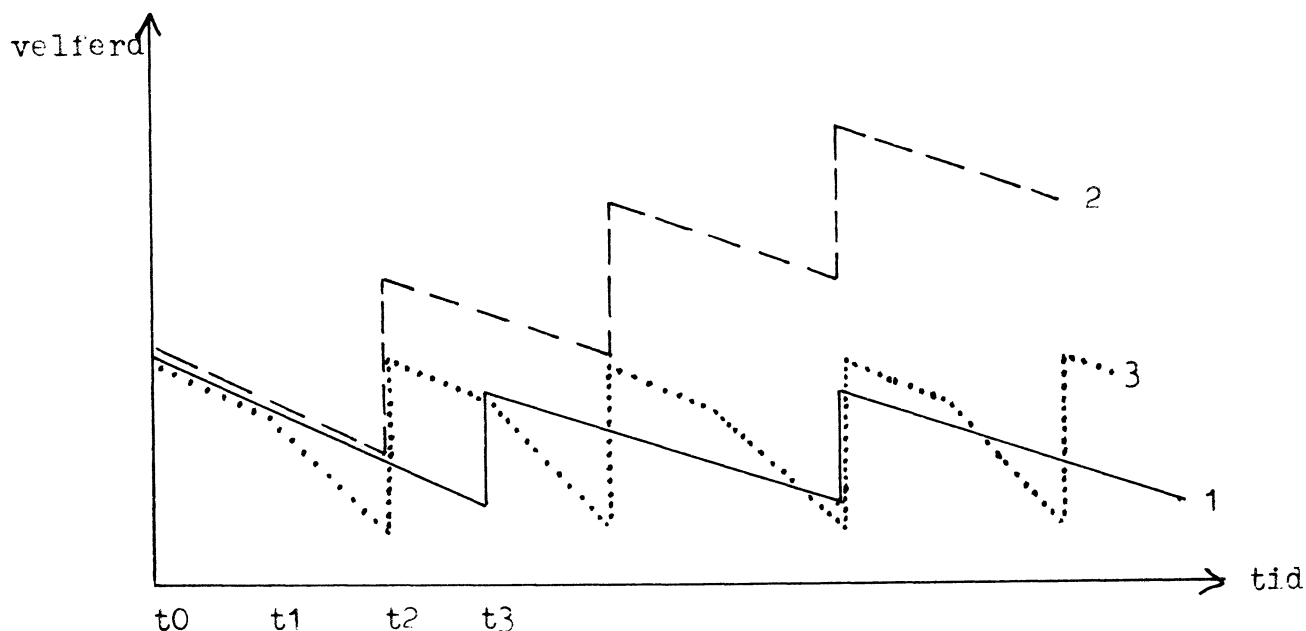

Fig. 1: Mulige utviklingsforløp m.h.t. velferd ved utskifting av varige forbruks-goder.

¹⁾ Jeg snakker her bare om velferd innenfor forbruksområdet. Velferdøkningen på dette området kan bli oppveid av velferdstap på andre livsområder. Dette kommer jeg tilbake til.

²⁾ En kritikk av denne tendensen er gitt av Nord, 1978.

³⁾ Begrepet «psykologisk foreldelse» går tilbake til amerikansk litteratur fra 50-tallet. Det ble den gang brukt i en snevrere betydning enn tilfellet er hos Dupuy/Gérin.

Kurve 1 (den heltrukne) viser hvordan en kan tenke seg at et individs glede/tilfredshet med et bestemt produkt utvikler seg over tid når det *ikke* skjer noen produktutvikling. Gleden/tilfredsheten synker med tida inntil produktet er så slitt at det skiftes ut med et nytt av samme type (tidspunkt 3). I figuren er det forutsatt at tilfredsheten med det nye produktet vil være noe lavere enn på tidspunkt 0, som var første gang individet kjøpte vedkommende produkt. Siden gjentar historien seg.

Kurve 2 (den stiplede) framstiller det jeg vil kalle den *populære* forestillingen om virkningen av produktutvikling, en forestilling som også følger av valgaksiomet og forutsetningen om faste preferanser. Utskiftingen kommer *tidligere* som følge av at den nye utgaven er bedre enn den gamle (t_3-t_2), og gleden/tilfredsheten ved den nye, forbedrede utgaven er høyere enn gleden/tilfredsheten ved den foregående utgaven da den var ny (U_2-U_1). Siden gjentar historien seg, slik at velferden når stadig høyere nivåer.

Forbruksutgiften i tilfelle 2 blir høyere over tid enn i tilfelle 1 p.g.a. hyppigere utskifting. Men dette forsvarer velferdsmessig av at kurve 2 ligger klart høyere enn kurve 1.

Kurve 3 (den prikkede) viser hvordan det hele forholder seg i følge teorien om psykologisk foreldelse. På tidspunkt t_1 får kurven en knekk som følge av at det lanseres en ny utgave som øker individets forventninger og krav. Tilfredsheten med den gamle utgaven synker hurtigere enn den ellers ville ha gjort. Når utskiftingen skjer (t_2), oppnår individet ikke vesentlig høyere tilfredshet enn da den forrige utgaven ble kjøpt (fordi kravene har steget). Siden gjentar historien seg.

Også i tilfelle 3 blir forbruksutgiften høyere over tid enn i tilfelle 1 p.g.a. hyppigere utskifting. Men den velferdsmessige gevinsten blir mye mindre enn i tilfelle 2. Hvor stor gevinsten blir, avhenger blant annet av hvor kraftig knekk kurven får og hvor høy velferd som oppnås umiddelbart etter utskiftingen. I prinsippet kan det imidlertid tenkes at gevinsten ikke lenger oppveier det velferdstap individet har ved å skaffe dekning for den økte forbruksutgiften. Når det er tilfellet, blir produktutviklingen ikke lenger å anse som et gode, men snarere som en belastning for vedkommende individ.

Det er grunn til å understreke at det ikke må oppfattes som «irrasjonell atferd» at individet eventuelt forserer utskiftingen uten at det alt i alt tjener på det velferdsmessig. Den forserte utskiftingen er en logisk følge av at den gamle utgaven er blitt fratatt verdi, dvs. at individet er blitt *berøvet velferd*.

Teorien om psykologisk foreldelse forutsetter strengt tatt ikke at velferdsberøvelsen er planlagt fra produsentenes side. Utvikling av nye modeller vil under enhver omstendighet være en hensiktsmessig strategi i en produsents bestrebelser på å sikre seg størst mulig markedsandel. Denne strategien kan

primært være rettet mot forbrukere som fra før ikke har et bestemt produkt (eller som har slitt ut sin gamle utgave) og dermed bare ha som bivirkning at de som allerede har produktet, blir mindre tilfredse med den utgaven de har.

4. Teoriens gyldighet – Eksemplet kjøkkeninnredninger.

Ut fra hverdagslige observasjoner er det grunn til å tro at psykologisk foreldelse gjør seg gjeldende i større eller mindre grad på blant annet følgende produktområder: Klær, møbler, hjeminnredninger, elektriske husholdningsartikler, stereoanlegg, ski, sykler, biler.

Jeg har selv forsøkt å måle omfanget av psykologisk foreldelse på området kjøkkeninnredninger (definert som skap og benker, altså ikke elektrisk utstyr), jfr. Nord, 1980. Utskifting av slike innredninger innebærer for tiden en årlig forbruksutgift i Norge på ca. 1 milliard kroner.

Jeg intervjuet 51 husholdninger (50 kvinner og 1 mann) i Oslo-området som nylig hadde skiftet eller skulle til å skifte kjøkkeninnredning. Dette materialet ble supplert med resultater fra et landsomfattende intervju foretatt av Marketing Link A/s og med samtaler med de to ledende norske kjøkkeninnredningsprodusentene. I tillegg kartla jeg produktutviklingen og markedsføringen på kjøkkeninnredningssektoren.

Materialet viser at drøyt halvparten av alle innredninger som skiftes ut i dag, er fra etter 1960. Modellendringene siden den gangen har i det alt vesentlige tatt sikte på å øke trivselen på kjøkkenet gjennom en *utseendemessig* standardheving.

I størrelsesorden to tredjedeler av alle innredninger som i dag skiftes ut, er uten skader av noen art. I de tilfellene hvor skader forekommer, dreier det seg for det meste om skader på ett enkelt element i kjøkkenet.

I størrelsesorden halvparten av alle utskiftninger skjer uten at det finner sted nevneverdige *praktiske* forbedringer. Gevinsten begrenser seg til at 50- og 60-åras malte skap erstattes med dagens mer forseggjorte, møbelpregede innredninger.

Intervjupersonene ble bedt om å sammenlikne 60-åras innredninger med dagens. 90% av de spurte trodde 60-åras innredninger resulterte i like høy trivsel på kjøkkenet i 60-åra som dagens innredninger gjør i dag. De begrunnet selv dette med at man den gang ikke hadde dagens innredninger å sammenlikne med.

En tredjedel av de spurte ga direkte uttrykk for at de ville ha vært mer fornøyd med sin gamle innredning dersom 70-åras innredninger overhodet ikke var blitt markedsført. Ut fra de intervju effekter som her kan ha gjort seg gjeldende, er det sannsynlig at dette tallet representerer et *lavt* anslag over hvor mange som er blitt rammet av psykologisk foreldelse i dette utvalget.

Alt i alt synes materialet å bekrefte at det på kjøkkeninnredningssektoren skjer en *forisert utskifting* som forutsatt i både kurve 2 og 3 i figur 1. Samtidig svekker materialet sterkt forestillingen om at produktutviklingen på kjøkkeninnredningsområdet leder til en velferdsutvikling som beskrevet gjennom kurve 2. Kurve 3 er høyst sannsynlig mer realistisk ved at velferdsnivået etter utskifting ikke overstiger det opprinnelige nivået U1. I tillegg er det sannsynliggjort at et meget betydelig antall forbrukere faktisk opplever den knekken på kurven som er angitt ved blant annet tidspunkt t1.

Materialet gir ikke grunnlag for å foreta noen nøyaktig samfunnsøkonomisk lønnsomhetsberegning av produktutviklingen på kjøkkeninnredningsområdet de siste 10–15 år. Dette er ikke overraskende på bakgrunn av de problemer som generelt er forbundet med måling av velferd. Min personlige vurdering på grunnlag av materialet er imidlertid at *dersom modellendringene i denne perioden ikke hadde funnet sted, ville utskiftingene ha foregått i en vesentlig langsommere takt uten at den alminnelige trivsel på norske kjøkken hadde vært nevneverdig lavere. Gevinsten ved et slikt alternativ ville ha vært betydelige innsparter forbruksutgifter for det norske samfunn.*⁴⁾ Denne innsparingen ville vi i prinsippet ha kunnet bruke til å realisere andre mål.

5. Praktiske konsekvenser.

Som nevnt er kjøkkeninnredningssektoren et *eksempel* på et område hvor psykologisk foreldelse antas å gjøre seg gjeldende. Det følgende bør leses med dette i mente.

Materialet tilsier etter min oppfatning at man gjennomfører en helhetlig analyse og planlegging av hele kjøkkeninnredningsbransjens framtid. Dette er for såvidt gjort ganske nylig (NOU 1978:21), men bare ut fra snevre sektorhensyn. I utredningen er det således slått klart fast at en for å opprettholde sysselsettingen i bransjen må legge økt vekt på moderniseringsmarkedet og *intensivere* produktutviklingen. «Når etterspørselen etter et produkt begynner å dabbe av, bør allerede avløseren være ferdig utviklet slik at den kan settes i produksjon på relativt kort varsel,» heter det på side 77 i utredningen. Dette er i virkeligheten en ganske oppsiktsvekkende oppfordring til økt psykologisk foreldelse og et skoleeksempel på sektortenkning i forvaltningen. En ny utredning bør ha som hovedformål å klarlegge hvordan ytterligere behovskapende produktutvikling kan unngås.

For forbrukerorganene kan det være aktuelt å satse på å spre forbrukerinformasjon som anviser

alternativer til total utskifting av kjøkkeninnredningen.

Personlig har jeg liten tro på at et slikt tiltak ville ha noen særlig virkning med mindre også markedsføringen av nye modeller ble kraftig dempet. Anvisning av alternative løsninger må m.a.o. gå hånd i hånd med en reduksjon av de nåværende fristelsene.

Man kan f.eks. tenke seg et forbud mot all *oppsøkende reklame* for kjøkkeninnredninger. Gunnar Adler-Karlsson (1977) har foreslått dette som *generelt* forbrukerpolitisk virkemiddel. Hvis en forbruker opplever mangler ved sin kjøkkeninnredning, er det rimelig at hun går til en forretning, eventuelt kjøper et særlig annonsemagasin, og der finner ut hva som kan gjøres. Det er ingen grunn til at hun til stadighet skal bli fristet med nye muligheter når hun åpner en avis eller titter i postkassa.

Et forbud mot oppsøkende reklame ville være meget enkelt å håndheve. Sammen med et informasjonsopplegg om enklere løsninger enn total utskifting fortoner det seg som et realistisk første skritt i retning av å redusere behovsskapningen, utskiftningstakten og ressursbruken på kjøkkeninnredningsområdet.

6. Generelle perspektiver.

Vi opplever i dag en alvorlig konflikt mellom inntektskrav på den ene siden og det vi med et enkelt ord kan kalle «miljøkrav» på den annen. Krav om høyere inntekter forsøkes imøtekommet fra myndighetenes side gjennom tiltak som stimulerer til produktivitetsvekst. Men samtidig er myndighetene bekymret over de sosiale kostnadene som følger med rask produktivitetsvekst. I Regjeringens langtidsprogram 1978–81 nevnes bl.a. frigjøring av arbeidskraft som det kan være vanskelig å finne alternativ sysselsetting for, hyppige omstillinger i arbeidslivet, press på arbeidsmiljøet, flytting, sentralisering av bosetting og press på energiresursene. Regjeringen ser imidlertid ikke noen vei utenom disse kostnadene så lenge folk faktisk krever høyere inntekter og økt materiell velstand.

Denne konflikten mellom inntektskrav og miljøkrav tilsier at man begynner å interessere seg mer enn man hittil har gjort for *årsakene* til at folks inntektskrav stadig stiger. Ved å sikte politikken inn mot noen av disse bakenforliggende faktorene, kan man ha håp om å dempe inntektskravene og dermed øke handlefriheten når det gjelder å ta hensyn til miljøverdier. *Undersøkelsen av kjøkkeninnredningsmarkedet antyder at næringslivets store grad av frihet generelt til å utvikle og markedsføre nye modeller som frister forbrukerne, kan være en av de bakenforliggende faktorene man bør gå løs på.*

7. Avslutning.

Jeg antydte foran reklameforbud som et mulig virkemiddel for å begrense omfanget av behovs-

Forts. side 17.

⁴⁾ Det er vanskelig å angi nøyaktig hvor stor innsparingen ville være. Men størrelsesordenen antydtes av at den samlede årlige forbruksutgiften på dette området ligger på rundt 1 milliard kroner.

Beslutningsprosessen skaper inflatorisk finanspolitikk

INTERVJU VED
BJØRN H. TRETIVOLL

Enigheten om at vår finanspolitikk har vært for ekspansiv de siste fire; fem år synes svært utbredt. Men samtidig viser det seg meget vanskelig å få endret dette. Når resultatet av de mange enkeltvedtak ikke blir slik man ønsker, er det nødvendig å se nærmere på selve beslutningsprosessen ved utformingen av den økonomiske politikken her i landet. At vi får en svært inflatorisk finanspolitikk, er egentlig ikke overraskende ettersom så og si ingen av de som deltar i beslutningsprosessen har noe press på seg til å velge andre løsninger. Det er den nyansatte administrerende direktør i Den norske Bankforening, avdelingsdirektør Trond R. Reinertsen, som sier dette i et intervju med Sosialøkonomen.

Adm. direktør Trond R. Reinertsen tok artium i Trondheim i 1965. Sin økonomiske utdannelse har han fra forskjellige utenlandske læresteder. Han er Bachelor of Arts fra University of Strathclyde, Glasgow (1965–1969). Etter militærtjeneste 1969–70, tok han Master of Arts-graden ved University of Rhode Island (1970–71). Han var deretter ved London School of Economics (1971–72) og ved University of Utah (1972–75) der han tok Ph.D.-graden.

Han begynte i Planleggingsavdelingen i Finansdepartementet i 1975 og gikk i januar 1977 over til departementets Økonomiavdeling som byråsjef i Det pengepolitiske kontor. I januar 1979 ble han avdelingsdirektør i Økonomiavdelingen, og han ble ansatt som adm. direktør i Den norske Bankforening i september 1980.

Reinertsen går til jobben som forretningsbankenes talsmann fra stillingen som avdelingsdirektør i Finansdepartementets Økonomiavdeling. Han kom til Finansdepartementets Planleggingsavdeling etter endt utdannelse i USA og Skottland. Reinertsen overtok stillingen som byråsjef ved Det pengepolitiske kontor i Finansdepartementets Økonomiavdeling rundt årsskiftet 1976–77. I Finansdepartementet har Reinertsen spilt en sentral rolle i forbindelse med utformingen av de siste års penge- og kredittpolitikk.

– Representerer den omlegging som har skjedd innen penge- og kredittpolitikken et forsiktig inntog for monetarismens ideer også her i landet?

– Nei, troen på etterspørselregulering ved hjelp av både finans- og kredittpolitikken som hovedpillaren i den økonomiske politikk står fortsatt urokket, selv om den økende internasjonale interesse for de penge- og kredittpolitiske virkemidler nok har hatt en viss virkning her også.

Hovedgrunnen til endringene i kredittpolitikken var imidlertid at den økonomiske situasjon her i landet gjorde det nødvendig med en kursendring i den økonomiske politikken. Konkurranseevenen var sterkt svekket og utenriksgjelden økte til foruroligende høyder. I denne situasjonen var det både praktisk og politisk mulig å få til penge- og kredittpolitiske tiltak som virket i den ønskede retning.

Det var meningen at disse tiltakene skulle følges opp med en omlegging også av finanspolitikken. Dette er ennå ikke gjort, og nå begynner det virkelig å haste. Kredittpolitikken muligheter er uttømt. En fortsatt tilstramming på dette området vil føre til så store problemer for en del viktige sektorer i

økonomien, f.eks. boligbyggingen og industriinvesteringene at det neppe er gjennomførbart.

– Er det nå bankenes talsmann som uttaler seg?

– Dette er kjent stoff fra de senere års nasjonalbudsjett. Det var neppe noen som var tidligere ute enn oss i Finansdepartementet med å hevde slike synspunkter. Helt fra de første kredittiltakene ble satt i verk i desember 1977, har det vært klart at disse bare kunne gi den ønskede virkning i en begrenset periode. Behovet for en strammere finanspolitikk har stadig vært understreket.

– Renteutvalgets innstilling og oppfølgingen av den tyder på at det fortsatt er viktige endringer underveis på det kredittpolitiske området?

– Det gjenstår å sette ut i livet flere av de forslag Renteutvalget har fremmet og som Stortinget i store trekk har sluttet seg til. Disse kan bidra til å fremme en sunnere økonomisk politikk. At de omfattende subsidier som ytes via statsbankene kommer klarere frem, kan bidra til en mer rasjonell diskusjon av både omfanget av subsidiene og hvilke grupper som bør subsidieres. Et friere obligasjonsmarked kan gi myndighetene et nytt kredittpolitisk virkemiddel i form av markedsoperasjoner.

– Hva anser du som det viktigste resultat av Renteutvalgets arbeid?

– Hovedsaken er at utvalget bidro til en viktig avklaring av de sammenhenger som finnes mellom virkemidler og mål i kredittpolitikken. I denne forbindelse er det viktig å understreke at Renteutvalgets innstilling må betraktes i sammenheng med innstillingen fra den arbeidsgruppen med direktør Hermod Skånland som formann som behandlet strukturproblemene på kredittmarkedet. Samlet gir disse to innstillingene en meget nyttig fremstilling av de reelle problemene i kredittpolitikken. Man kom også til enighet om forskjellige sider ved det nåværende system som virker uheldig, bl.a. den meget uoversiktlige inntektsfordelingsvirkning av den omfattende subsidiering som nå skjer via statsbanksystemet. Enkelte av Skånland-gruppens forslag er fulgt opp i forbindelse med behandlingen av Renteutvalgets innstilling, mens andre nærmest må sies å være en forutsetning for gjennomføring av forslag fra Renteutvalget. Dette gjelder spesielt en del nødvendige justeringer innen statsbanksektoren. Man kan ikke fortsette som nå der statsbankene dekker 60 prosent av kreditttilførselen fra innenlandske kilder og har en årlig utlånsvekst på 15–20 prosent.

– Hva var hovedårsaken til at Renteutvalget enstemmig aksepterte en innstilling som betyr slutten på den lavrentepolitikken som har vært en hovedpilar i etterkrigstidens økonomiske politikk her i landet?

– Det viktigste moment i denne forbindelse var utvilsomt at troen på den lave renten som et virkemiddel til å få en jevnere inntektsfordeling fikk et grunnskudd. Det var en utbredt oppfatning at en lav og stabil rente bidro til en jevnere fordeling av

inntektene. Dette var muligens riktig i tiden like etter krigen, men det er helt klart ikke tilfelle nå.

Lavrentepolitikken endelig må også ses på bakgrunn av at det i vårt politiske system har vist seg meget vanskelig, for ikke å si umulig, å motstå en betydelig overskuddsetterspørsel over en lengre periode dersom denne etterspørselen retter seg mot kilder som myndighetene har direkte kontroll med. Man må innrette seg slik at man får en fornuftig styring av økonomien, og det skjer best ved at overskuddsetterspørselen fjernes eller reduseres. Jeg vil ellers understreke at høyden på det nominelle rentenivået må ses i sammenheng bl.a. med størrelsen på prisstigningen og skattereglene.

– Men den omlegging av finanspolitikken som skulle være oppfølgingen av de kredittpolitiske tiltakene er uteblitt. Har du noen forklaring på det?

– På mange områder er det en klar sammenheng mellom kredittpolitikken og finanspolitikken. En reduksjon av subsidiene via statsbankene vil også bety en styrking av finanspolitikken. Noe kan nok oppnås på denne måten.

Men hovedproblemet ligger etter min mening i selve beslutningsprosessen som ligger bak utformingen av finanspolitikken, det vil i praksis si den årlige budsjettbehandlingen både i departementene, Regjeringen og i Stortinget. Hvert år ser det ut til at det meste er låst fast før budsjettbehandlingen og mulighetene for endringer av noen betydning er små.

Både formannen i Stortingets finanskomite, den sittende og den forhenværende finansminister har gitt uttrykk for at de finner finanspolitikken for ekspansiv. Det burde da være på tide å forsøke å finne ut hva som skal til for å endre dette slik at det finanspolitiske opplegget, d.v.s. summen av alle budsjettvedtakene, blir slik man egentlig ønsker at det skal bli.

Slik beslutningsprosessen nå er, har nesten ingen av deltakerne noen motivasjon for å komme med motforestillinger til de mange forslag om økt offentlig innsats på en rekke områder og som hver for seg ofte kan være velbegrunnede. Forslag om nedskjæringer eller andre tiltak som kan virke kontraktivt, har små sjanser i konkurransen med de mange inflatoriske forslag.

Disse inflatoriske forslag er attraktive både for embetsmenn og politikere. De kan demonstrere handlekraft ved å foreslå nye tiltak, og politikerne kan høste æren for den økede innsats på en rekke områder som hver for seg jevnt over vurderes som meget positive. At dette samlet gir en inflasjonsløsning, er langt mer upersonlig. De som kommer med forslag om nye tiltak for å finne den letteste vei ut av en problematisk situasjon, stilles ikke til ansvar for at summen av tiltakene blir for stor. Mange av tiltakene foreslås av fagdepartementer i den tro at de vil gi en høy avkastning, men på grunn av at man ender opp med en inflasjonsløsning blir det kanskje slik at de

som skulle hjelpes kommer langt dårligere ut enn man tok sikte på.

- Hva kan gjøres for å endre dette?

- Man må begynne med å formulere problemstillingene. Først kunne man kanskje foreta en tilsvarende opprydding i finanspolitikken som den Skånland-gruppen gjennomførte for kredittpolitikken. Dette kunne bidra til en avklaring av hva som er de reelle problemstillinger og kaste bedre lys over de sammenhenger som finnes mellom mål og virkemidler. Ingen vet f.eks. hva som er den samlede virkning på inntektsfordelingen av de mange overførings- og subsidieringsordninger vi har.

- På hvilke områder mener du det er mulig å få til tilstramminger som kan gi en mindre ekspansiv finanspolitikk?

- Siden 1973-74 har vi hatt en periode med kontinuerlig svekkelse av finanspolitikken. Også etter at motkonjunkturpolitikken angivelig tok slutt i desember 1977, har denne svekkelsen fortsatt hvis man ser bort fra oljeskattene som ikke har den samme direkte virkning på det innenlandske pris- og aktivitetsnivå som de øvrige skatter.

Det er imidlertid ikke statens kjøp av varer og tjenester som har økt så mye at finanspolitikken er kommet av sporet. Det er først og fremst den sterke veksten i overføringene og i de kommunale utgiftene som er årsaken til at den økonomiske politikken de siste årene er blitt for ekspansiv. Det er derfor på disse to feltene at noe må gjøres.

Kommunenes utgifter har hatt en gjennomsnittlig volumvekst på 7 prosent pr. år fra 1970 til 1979. Denne vekstraten ligger langt over de vekstrater man kan regne med for produksjonen og kan ikke opprettholdes i det lange løp. En kraftig neddemping av den kommunale veksttakten kan bare unngås dersom reduksjoner på andre felter innenfor den offentlige sektor skaper rom for denne veksten.

Overføringene omfatter ikke bare ren inntektsstøtte, men også en rekke former for støtte knyttet til spesielle aktiviteter, som å bo, spise, reise, gå på kurs etc. Hver enkelt ordning kan i og for seg være prisverdig, men samlet kan de gi et altfor ekspansivt resultat. Nye ordninger lanseres stadig og utvidelser av de eksisterende foreslås uten at tilsvarende forslag om dekning fremmes eller vurderes. Motforestillingerne til slike ordninger som altså isolert sett kan være sterkt ønskelige, er svake. Det blir vanskelig å motstå press for utvidelser eller etablering av nye tiltak. De samlede virkninger av alle disse ordningene er uklare, men det er meget sannsynlig at man kunne få minst like gunstige virkninger på f.eks. inntektsfordelingen med langt mindre omfattende overføringer.

- Er dette en bitter erkjennelse fra en frustert embetsmann i Finansdepartementet som ikke har nådd fram med sine forslag?

- Det er vel egentlig ikke det, selv om man ikke skal stikke under en stol at det har vært visse

frustrasjoner knyttet til denne siden av jobben. Men det er ikke på det politiske plan disse frustrasjonene ligger. Man kan ikke alltid være enig med den politiske ledelsen, men det må man bare akseptere ellers har man ikke noe i et departement å gjøre. Politikerne må klargjøre hva de ønsker. Problemet ligger i den mangel på konsistens som man som fagmann ofte finner mellom forskjellige vedtak. Når man ender opp med et sluttresultat for finanspolitikken som er slik at man egentlig er misfornøyd med summen av sine egne enkeltbeslutninger, er det noe som er galt. Da bør man ta den beslutningsprosessen som ligger til grunn opp til en grundig gjennomgang. La meg samtidig få understreke at det ikke er noe politisk parti som har monopol på slik inkonsistens.

- Er det egentlig uavklarte målkonflikter som ligger bak og skaper inkonsistente vedtak?

- Det kan det muligens være, og en viktig del av den opprydding jeg antydte tidligere må være å avklare hvordan de forskjellige mål skal prioriteres. Det understrekes til stadighet at full sysselsetting skal være det overordnede mål for den økonomiske politikken. Da må man akseptere at andre mål er underordnet dette. Hvis man virkelig i praksis godtok at sysselsettingen var det overordnede mål og handlet ut fra det, kunne mange problemer vært løst langt lettere enn det som har vært tilfelle.

- Økning av skattene kan også være en måte å styrke finanspolitikken på?

- De fleste er vel enige om at skattenivået her i landet er kommet høyt nok. Jeg er ikke i tvil om at det økede omfang den «svarte» del av økonomien ser ut til å få både her i landet og i utlandet, har sammenheng med skattenivået. Det må nok gjøres noe på utgiftssiden dersom man skal få til en omlegging. Hvis man ikke ønsker å dempe utgiftsveksten, bør man også si fra om at skattene må opp.

- Med de svake utsikter som nå avtegner seg for den internasjonale økonomiske utvikling, kan det vel bli aktuelt med en ny norsk motkonjunkturpolitikk. Er det da sannsynlig at den finanspolitiske kurs kan legges om og statsbankenes andel av kredittmarkedet begrenses?

- Man må i denne sammenheng ikke overse at likviditetsvirkningene av finanspolitikken er sterkere nå enn under motkonjunkturperioden, så på det området ville motkonjunkturpolitikk av samme styrke som i 1977 bety en tilstramming. Men hvis vi skal ha en ny periode med motkonjunkturpolitikk også når det gjelder statsbankene, får jeg håpe at en del av lærdommen fra forrige gang sitter såpass sterkt i ennå at vi ikke gjør de samme feilene en gang til. En av erfaringene fra forrige motkonjunkturperiode var at dette var et meget tungt skip å snu da det igjen ble ønskelig. Dette burde tilsi betydelig større forsiktighet på dette området om vi får en ny runde med motkonjunkturpolitikk for statsbanksystemet.

Forrige gang undervurderte man også konkurranseevnens betydning for eksporten og dermed også for

sysselsettingen. Mens det tidligere var Storbritannia og Italia som skilte seg ut blant de vestlige industrilandene med en særlig svak produktivitetsutvikling, har disse to etterhvert fått selskap av Norge og Sverige nederst på tabellene. Ingen av OECD-landene har hatt en så svak utvikling i industriproduksjonen i de siste årene som Norge. Denne utviklingen har utvilsomt sammenheng med den finanspolitikk som ble ført. De mange «pakker» og støttetiltak for ulike grupper og bransjer bidro til å dempe produktivitetsveksten. Enkelte andre reformer har virket i samme retning.

Vi bør huske at vi egentlig var kommet ganske hardt ut å kjøre. Mer enn vår egen politikk var det internasjonale begivenheter, spesielt oljeprisøkningen, som løste problemene. Vi ble nærmest reddet av «gong-gongen».

Vi har vært heldige og har greid å holde full sysselsetting, og vi bør kunne stille oss slik at vi tar vare på dette. Det er et klart behov for økte investeringer i industrien og i annen næringsvirksomhet, spesielt investeringer som kan fremme produktivitetsveksten. Det foreligger sterke politiske ønsker om et høyt nivå på boliginvesteringene. I en situasjon der det skulle være nødvendig med tiltak for å stimulere sysselsettingen er det naturlig at disse sektorene prioriteres. Det bør ikke være noe problem å kombinere redusert vekst i de offentlige utgifter med full sysselsetting i en slik situasjon.

– Vil ikke de store oljeinntektene gjøre at hensynet til utenriksøkonomien kan komme med i bakgrunnen og gi oss større handlefrihet?

– Det er viktig å være klar over at vi nå har en takt i nettogjeldsøkningen for sektorene utenom olje og sjøfart som er meget høy. Vi bør nå få en konsolideringsfase slik at vi unngår en ytterligere svekkelse av «Fastlands-Norges» driftsregnskap. Veksten i disponeringen for denne delen av vår økonomi, som lett kamufleres av oljeinntektene, må ikke bli så stor i forhold til produksjonen at vi igjen kommer i en situasjon som reduserer den utenriksøkonomiske handlefrihet. Det må kunne vises en viss grad av disiplin selv om vi ikke har pålegg fra utenlandske kreditorer til å hjelpe oss med prioriteringene.

– Din tro på politikernes gjentatte forsikringer om at oljeinntektene må brukes med forsiktighet, er tydeligvis ikke særlig stor?

– Jeg tror nok det er en utbredt oppfatning at vi bør unngå en utvikling i retning av en Kuwait-økonomi. Jeg stiller meg imidlertid tvilende til om politikerne makter å innrette seg slik at dette ikke skjer. Utviklingen hittil har klart dokumentert at vår evne til å bruke oljeinntektene er stor. Det er forbausende hvor fort de går unna til tross for all debatten om hvor forsiktig man bør være.

– Hvorledes vurderer du som «outsider» den norske økonomiutdannelsen og det faglige miljøet her?

– Det er ikke tvil om at kandidatene fra Universitetet i Oslo er meget godt skolerte i de fleste sider av økonomisk teori såvidt jeg kan bedømme. Men jeg ville ønske at det var større interesse for penge- og kredittpolitiske problemstillinger på det akademiske plan og dermed også en bedre og mer omfattende undervisning på dette området. Dette har også betydning for kjennskapet til det som betegnes som «nyere makroøkonomisk teori» der man også trekker inn pengesiden i modellene. Det virker noe rart at Keynes-teori i Norge hovedsakelig blir oppfattet som å dreie seg om enkle «income-expenditure» modeller. Keynes' «General Theory» var jo i høy grad også et viktig bidrag til pengeteorien.

Miljøet bærer dessuten preg av at nesten alle kommer fra det samme universitet og er dessuten sterkt påvirket av de holdninger som er dominerende der. Dette bidrar til at det norske sosialøkonomiske miljø i langt større grad enn i andre land preges av enighet i hovedspørsmålene. Av og til kunne det kanskje være ønskelig med et bredere spektrum av synspunkter.

– Renteutvalget brukte en rekke teoretiske begrunnelser for forslaget om en friere rentedannelse, men nå er hensynet til bankens driftsresultat hovedargumentet for kravet om økte utlånsrenter. Blir det arbeidet for bedre driftsresultater i bankene som blir hovedsaken i den nye jobben?

– For det første er det selvsagt helt nødvendig at kredittsystemet har en tilfredsstillende driftsøkonomi. Hele samfunnet er tjent med det. På grunn av reguleringene kan det oppstå spenninger formodentlig av kortvarig karakter. Det må være konsistens mellom rentepolitikken og den likviditetspolitikk som føres overfor bankene. Dette innbefatter også at dersom bankene skal kunne fylle de oppgaver de er tillagt i norsk økonomi og kunne skaffe seg den nødvendige nye kapital for fortsatt ekspansjon, er det absolutt nødvendig at det føres en politikk som sikrer at bankenes driftsresultater ligger på et forsvarlig nivå. Men de synspunkter på forskjellige sider ved den økonomiske politikk, bl.a. penge- og kredittpolitikken, som jeg har hevdet ovenfor og som jeg også vil hevde i min nye stilling, er ikke på noen måte begrunnet ut fra hensynet til bankenes driftsresultater.

– Men den siste tids heving av rentene på visse innskuddsformer har ikke akkurat bidratt til å styrke bankenes driftsresultater?

– Ikke alle renteforhøyelsene på innskuddssiden er like godt begrunnet. Men sett fra den enkelte banks synspunkt kan de være forståelige. Den stramme likviditetspolitikken gjør at mange banker må skaffe seg dyre penger på særinnskuddsmarkedet for å dekke behovet for kreditt til formål som politikerne prioriterer meget høyt. I en slik situasjon er det naturlig at bankene forsøker å finne andre og billigere måter å skaffe penger på. En nærliggende løsning er da å by mer for folks sparepenger.

I perioden med rentenormering opplevde vi dessuten trolig at småsparerne kom dårligere ut enn de ville ha gjort i en situasjon med friere konkurranse. Renten på vanlige folks innskudd ble holdt nede ved normeringen, mens særvilkårsrenten steg. Det vi nå ser er at konkurransen om vanlige folks innskuddsmidler retter opp noen av disse skjevhetene.

Men på lengre sikt kan man ikke unngå at rentenivået vil avhenge av den finanspolitikk som føres. Ønsker man et lavt rentenivå, er det nødvendig med en omlegging av finanspolitikken. Uansett system for fastsettelse av rentenivået i bankene vil en ekspansiv finanspolitikk gi et høyt rentenivå over tid.

DEBATT

Kalkulasjonsrenten – nok en gang

AV
T. KARTEVOLL,
L. LORENTSEN og
S. STRØM

Både Bakke og Bremer (forrige nr. av Sosialøkonomen) synes å ha misforstått oss i retning av at vi mener det internasjonale kredittmarked er regulert. Dette har vi imidlertid ikke uttalt oss om og det er heller ikke vår oppfatning. Det vi har sagt er at den adgangen norske bedrifter og husholdninger har til dette markedet er og har vært regulert *fra norsk side*. De internasjonale lånerenter kan dermed ikke benyttes som anslag på hva realinvesteringer kaster av seg i Norge.

Bremer trekker frem Byråets regnskapsstatistikk og mener at denne statistikken gir et bedre grunnlag for å anslå avkastningen på realinvesteringer i Norge enn nasjonalregnskapet. Bremer presenterer dessuten noe han kaller Byråets metode for beregning av kapitalavkastning. Nå eksisterer det imidlertid ikke noen slik vedtatt «Byråets-metode». De avkastningsberegninger Bremer refererer og som han åpenbart har tillit til, gir imidlertid *ikke* uttrykk for avkastningen på realkapital i Norge. Det kan f.eks. nevnes at regnskapsstatistikkenes anleggsmidler (som kommer nærmest opp til nasjonalregnskapets realkapital) består av «eiendeler bestemt til varig eie eller bruk. Her kommer investeringer i varige driftsmidler, men også verdipapirer, langsiktige fordringer og aktiverte omkostninger». Det er for øvrig uklart om Bremer også inkluderer mer enn dette i kapitalbasen. Det som imidlertid er klart er at de avkastningstall han refererer ikke gir uttrykk for det vi er ute etter: nemlig realkapitalens avkastning. Til tross for Bremers påstander vil vi opprettholde vår konklusjon om at nasjonalregnskapet gir et akseptabelt grunnlag for å anslå realkapitalens avkastning. Selv om det kan være usikkerhet knyttet til tallene og derfor også til anslagene på avkastningen (som nevnt i vår første

artikkel), så opererer vi iallfall med en definisjon av kapitalavkastning som ligger langt nærmere det vi er ute etter å måle enn hva Bremers avkastningsrater gjør.

Bakke og Bremer har ved flere anledninger trukket frem kapitalavkastningen i andre land og vist til at nivåene der er lavere enn i Norge. I vår forrige artikkel viste vi at dette langt fra var tilfelle, men hvis det hadde vært tilfelle, er det langt fra opplagt at vi skulle benyttet andre lands avkastningsrater. Både Bakke og Bremer har trukket frem Sverige og vist til at energikommisjonen i Sverige nylig anbefalte 4 pst. som årlig kalkulasjonsrente. Denne anbefalingen var basert på en studie av Ingmar Ståhl over bl.a. avkastningen på svenske (regulerte) finansmarkeder. I septembernummeret av fagtidsskriftet *Ekonomisk Debatt* legger de to foretaksøkonomene Birger Rapp og Jan Selmer frem tall over ex-ante avkastningskrav i den private og offentlige sektor i Sverige for årene 1977–1979. Disse internrentene er langt høyere enn 4 pst. Rapp og Selmer konkluderer med «... anser vi att tillräcklige indikationer presenterats för att kunna hävda att 4 procent är en alltför låg procent-sats». Rapp og Selmer har følge av mange svenske fagøkonomer i sitt spørsmålstegn ved energikommisjonens anbefaling. Det virker lite overbevisende at Bakke, Bremer og for den saks skyld flertallet i Myrvoll-utvalget, så ukritisk har svelget forslaget om 4 pst. i Sverige.

Vi foreslår at Bakke, Bremer m.fl. legger frem tall som viser industriens ex-ante avkastningskrav til investeringer i Norge rundt 1980. Hva disse internrentene skulle vise at nivået ligger klart under 7 prosent, er vi villige til å ta opp debatten igjen. Hvis ikke, er debatten avsluttet fra vår side.

Kredittrasjonering eller markedsbestemt rente?

AV
SVERRE W. ROSTOFT

Jørn Rattsøs artikkel om «Kredittrasjonering eller markedsbestemt rente» i Sosialøkonomen nr. 7/80 kunne gi grunnlag for mange kommentarer. Jeg skal nøye meg med et begrenset utvalg.

1. Makroøkonomisk styring

Rattsø skriver: «. . . Alt i alt kan det være vel så fornuftig å leve med dagens lekkasjep problemer som å godta svingninger i rentenivået.»! Hvordan kan man hevde dette hvis man ikke vet hvor store lekkasjeeffektene er? Jeg tror disse lekkasjeeffektene i kredittmarkedet er store og økende. Det uregulerte kredittmarkedet har hatt gode tider i Norge i flere år nå. Kredittinstitusjonenes rentemarginer overfor kundene er presset høyt opp p.g.a. de kredittpolitiske reguleringer, og dette har styrket de uregulerte kanalers konkurranseevne i markedet betydelig. De uregulerte kredittkanaler har i tillegg en stor og sterkt økende pengemengde å operere på.

Rattsø gir ikke – og det har kanskje heller ikke vært meningen – en så presis beskrivelse av målene for makroøkonomisk styring at det blir lett å drøfte virkemidlers effektivitet. Men jeg vil minne om det «lærebok-resultat» som sier at en markedsbestemt rente gir en større grad av automatisk stabilisering enn «lav og stabil» rente ved viktige former for økonomiske «forstyrrelser».

Rattsø skriver: «I tillegg er det viktig at vi ordner oss slik at vi kan føre en ekspansiv politikk for å unngå arbeidsledighet i visse perioder. Ved et markedsrentesystem kan en ekspansiv finanspolitikk få slike utslag på kredittmarkedet, i form av høy rente e.a., at det ikke blir godtatt.» Men det er ikke uten videre gitt at en ekspansiv finanspolitikk alltid skal føre til en «uakseptabelt» høy rente i et markedsystem. Rentens høyde vil da – som ellers – avhenge av det volummål man har for kreditttilgangen. Hvis formålet er sterk stimulans, kan man i prinsippet tenke seg både en ekspansiv finanspolitikk og et ekspansivt volummål for kreditttilgang med tilhørende «lav» rente. Vi får bare en «høy» rente ved ekspansiv finanspolitikk hvis vi ønsker det p.g.a. et stramt volummål for kreditttilgang.

Rattsø mener at en markedsbestemt rente vil redusere bredden av virkemidlene på kredittsiden. Dette er jeg uenig i. En overgang til markedsbestemt

rente vil gi oss et nytt virkemiddel – markedsoperasjoner for å styre utviklingen i publikums likviditet. Dessuten kan jeg ikke se at lave og stabile renter utenom statsbankene blir noe særlig godt virkemiddel når det blir kredittinstitusjonenes rasjoneringskriterier som spiller så stor rolle ved kredittfordelingen.

Det kan ikke være tvil om at kredittstyringen blir bedret ved markedsbestemt rente. Gitt at vi *vet* hva vi vil med kredittstyringen, dvs. at vi klarer å avlede kredittmålene fra de sentrale mål for den realøkonomiske utvikling, så vil også den makroøkonomiske styringen bli bedre med markedsbestemt rente.

2. Ressursallokeringen

Rattsø reiser en del spørsmål her, men er vel ikke uenig i Renteutvalgets «fortegn» (dvs. bedre ressursallokering).

Rattsø mener åpenbart at rasjoneringskriteriet kundeforhold faller heldig ut for «. . . småfolk og småbedrifter», men jeg ser ikke helt hvorfor disse grupper skulle ha et bedre kundeforhold enn andre grupper.

3. Svakheter ved dagens system

Rattsø hevder bl.a. at «. . . de relativt store profittmarginene tyder på en relativt behagelig markeds situasjon».

Relativt store i forhold til hva? I perioden 1970–79 ble bare 24 pst. av forretningsbankenes lovbestemte krav til egenkapital dekket gjennom overskudd. Resten måtte skaffes gjennom ekstern tilførsel av kapital – hovedsakelig ny aksjekapital. For sparebankene, som riktignok ikke har noe lovbestemt egenkapitalkrav, var egenkapitalopplegget så svakt at de fra og med 1976 er fritatt for å betale skatt til stat og kommune. Kanskje Rattsø mener relativt store profittmarginer i forhold til et eller annet meget lavt egenkapitalbehov som han ikke nevner?

Rattsø mener det går med «. . . enorme ressurser i kampen om kunder». Men i et rasjoneringsystem vil det normalt gå med større realressurser til «non price competition» enn hva som er tilfelle under effektiv priskonkurranse i et system med markedslikevekt.

BOKANMELDELSER

JOHN KENNETH GALBRAITH
INTERVJUET AV NICOLE SALINGER:

«Hva vet vi om økonomi?»

Forord til den norske utgaven av professor
Leif Johansen,
Gyldendal Norsk Forlag 1979. Fakkeltbok.

En av professor John Kenneth Galbraiths yndlingspåstander er at økonomer kan kunsten å økonomisere; hva de har lært på universitetet tviholder de på slik at de blir uimottakelige for ny kunnskap. Når verden underveis forandrer seg, er det derfor ikke til å undres at økonomene etter hvert har stadig mindre å bidra med.

Økonomenes personlige interesse, nemlig å bli tatt så pass alvorlig at de kan forlange god betaling, har forsterket tendensen til å mystifisere språket. Særlig gjør dette seg gjeldende i spørsmål om bankvesen og valutapolitikk. Ved hjelp av enkel prosa, uten tabeller, diagrammer eller ligninger forklarer Galbraith de viktigste begreper og sammenhenger i penge- og valutamarkedene. Den vanlig oppvakte person gis dermed anledning til på enkel måte å trenge gjennom den av økonomene skapte skodde omkring penge- og valutaforhold.

I tillegg til at økonomer økonomiserer og mystifiserer har de en tendens til å være overoptimistiske – spesielt gjelder det økonomene som er talsmenn for en regjerings politikk.

For Galbraith er hovedproblemet i de vestlige økonomier at markedskreftene ikke lenger fungerer samtidig som den økonomiske politikken er basert på konkurranse og markedstilpasning. Keynes' oppskrift fra midten av 1930-årene, nemlig at myndighetene i en nedgangskonjunktur må øke sine utgifter og stimulere etterspørselen, vil hovedsakelig bevirke prisøkning og bare liten økning i produksjon. Feilen med Keynes, anvendt på våre dagers økonomi, er at han overser inflasjonen og tar utgangspunkt i at markedskreftene fungerer, hvilket var tilfelle på hans tid.

For at det frie marked skal virke må det være upersonlig. Det forutsetter at den enkelte bedrift er liten i forhold til helheten. Men når et par hundre kjempebedrifter beskjeftiger nesten 2/3 av industriarbeiderne i USA, forsvinner det upersonlige. Konkurransen dempes, og bedriftene sikrer seg kontroll over egne priser og inntekter. Det frie markeds forfall bærer i seg seg kimen til inflasjon.

Den stadig voksende bedriftsenhet har sammenheng med at *teknokratene* har overtatt styringen fra *eierne*. Teknostrukturen inneholder et kollektivt avgjørelsesapparat preget av spesialister. For teknostrukturen er vekst et mål i seg selv. På grunn av bedre adgang til kommunikasjon gjennom presse, ra-

dio og TV, blir bedriftsledernes syn lettere tatt for å være samfunnets. Dermed legitimeres gigantomanien. Og det frie marked forsvinner.

Teknostrukturens bevaring av makt er mulig gjennom en monopolisering av informasjon. Kompleks og omfattende informasjon kan en utenforstående både ha problemer med å få tilgang på og å vurdere. Både eiere og ansattes representanter i bedriftenes styrende organer får dermed minimal innflytelse over beslutningene som treffes. For arbeidstakerne har Galbraith større tro på direkte forhandlinger med arbeidsgiverne, snarere enn den strategien som går i retning av økt representasjon i styrer og utvalg.

Galbraith har et ambivalent syn på de store selskapene. På den ene siden er de preget av stor effektivitet i produksjon – prisene på kjøleskap og radioer er relativt sett stadig synkende, og var det ikke for høye skatter og avgifter ville få klage over prisene på biler og sigaretter.

På den annen side kan de store selskapene være en fare for statens makt. Med erfaringen fra Canada i tankene overrasker Galbraith leseren med å hevde at de nasjonale selskapene kan være de mektigste. Det henger sammen med at de utenlandske er under særlig kritisk overvåking – IBM i Norge kan foreta seg mindre for å terge publikum eller myndighetene enn hva Kongsberg Våpenfabrikk kan.

I det hele ser Galbraith de flernasjonale selskapene som en god ting – de har en effektiv produksjon samtidig som de er med på å dempe internasjonale spenninger og bygge ned tollmurer og andre hindringer for den frie strøm av varer og tjenester mellom land. Hovedanklagen Galbraith har mot disse selskapene er at de ikke erkjenner sin makt og både i ord og adferd viser at de bruker denne makten på en fornuftig måte.

Galbraiths løsning på problemene med inflasjon og arbeidsledighet minner mye om Skånlandutvalgets NOU 1973:36 «Om prisproblemene». Løsningen bygger på forhandlinger mellom de ulike grupper av inntektstakere under ledelse av regjeringen. En samlet inntekts- og prispolitikk er nødvendig, der alle de grupper som har frigjort seg for konkurransens lov og fått kontroll over egne priser og inntekter inngår et forpliktende samarbeid. Dette innebærer blant annet at lønnsøkningene blir begrenset av veksten i produktivitet. For å oppnå en jevnere inntektsfordeling (i USA) går Galbraith inn for sterkere skatteprogresjon og økt skattelegging av arv.

Galbraiths bøker er forfriskende lesning, både fordi han har en god evne til å la ting være enkle, der andre, kanskje i egeninteresse, kompliserer unødig, og fordi han har ideer og nye forslag. Til forskjell fra andre ledende økonomer i USA, som James Tobin og Milton Friedman, har Galbraith ikke lyktes, kanskje engang ikke forsøkt, å danne «skole». Jeg tror dette skyldes at hans arbeider er så vanskelig å plassere i en veldefinert bås. Diskusjonen av de flernasjonale selskapene er illustrerende. De radikale kan omfavne

han for diskusjoner av teknostrukturen og tendensen til økt monopolisering, men vil kaste han over i de konservatives armer så snart det er snakk om de flernasjonale selskapenes effektivitet og fredsbevarende innsats. Men nettopp dette at vi alle finner mye

å være enig i, men også mye som maner til klargjøring av motforestillinger, gjør Galbraith til en spesiell og meget lesverdig økonom.

Arne Jon Isachsen.

EDMUND MALINVAUD:

«Profitability and unemployment»

Cambridge University Press 1980
108 s. kr. 87,-

«Profitability and unemployment» er skrevet med utgangspunkt i to forelesninger Malinvaud holdt ved University of Cambridge i april 1978. Boka er en oppfølging av «The theory of unemployment reconsidered» utgitt av samme forfatter i 1977 og anmeldt i Sosialøkonomen 6/79. Mens Malinvaud der drøftet makroøkonomiske problemstillinger innenfor et kortsiktig tidsperspektiv, analyserer han nå liknende problemer på mellomlang sikt (2–6 år). Dessuten er analysen eksplisitt dynamisk.

De to bøkene er skåret over samme lest. Først gis en luftig oversikt over problemstillingen. Så analyseres en prototypmodell hvor funksjonsformer og forutsetninger er valgt så enkle som problemstillingen kan tåle. Til slutt drøftes kompliserende og modifierende momenter verbalt.

Som i den forrige boka ser Malinvaud på en økonomi med bare arbeidere, kapitalister og en statsadministrasjon. Det produseres én vare som går til konsum og investering. Men tilbudet av arbeid er nå gjort enklere. Arbeiderne tilbyr en fast mengde arbeidskraft uavhengig av hvor høy reallønnen er. De etterspør dessuten forbruksvarer. Samlet forbruksvareetterspørsel er blant annet avhengig av reallønnen og nivået på arbeidsløshetsprosenten. Kapitalistene etterspør arbeidskraft og foretar investeringsbeslutningene. Hele modellen dreier seg om samspillet mellom kapitalakkumulasjon og inntektsfordeling. Derfor kan det kanskje være på sin plass å gå litt i detalj når det gjelder investeringene i Malinvauds modell.

Den kapasitetsøkende effekten av investeringene beskriver han som i tradisjonelle Harrod-Domar inspirerte vekstmodeller med faste fabrikkasjonskoeffisienter. Men når det gjelder investeringsetterspørselen er han mer original. Utgangspunktet er her en representativ bedrift. Den velger produksjonskapasiteten slik at forventet overskudd maksimeres. Tilpasningen blir brukt som en begrunnelse for en lineær makroinvesteringsfunksjon med to argumenter.

Det ene argumentet er differensen mellom forventet framtidig produksjon og faktisk produksjonskapasitet på investeringstidspunktet. Forventningene er

gjort svært nærsynte og bedriftene har sikker informasjon om lønns- og prisutviklingen.

Usikkerheten knytter seg til framtidig produksjon. Den kan enten bli begrenset av tilgangen på arbeidskraft eller av nivået på produktetterspørselen. Siden investeringsbeslutningene må tas under slik usikkerhet, krever bedriftene en viss positiv lønnsomhet pr. produsert enhet for å investere i fast kapitalutstyr. Dette tas vare på i det andre argumentet i investeringsfunksjonen. Alt i alt kan Malinvauds investeringsfunksjon betraktes som en modifikasjon av akselerasjonsprinsippet hvor ikke bare forventet salg, men også forventet tilgang på arbeidskraft spiller inn. I tillegg blir investeringene høyere jo større profitten pr. produsert enhet er. Usikkerheten spiller ingen selvstendig rolle.

I modellen er tiden delt inn i perioder. Innenfor hver periode er pris- og lønnsnivået fast. Som i «The theory of unemployment reconsidered» klareres derfor ikke markedene automatisk. Situasjonen vil preges av enten Keynesiansk arbeidsløshet, klassisk arbeidsløshet eller undertrykt prispress. Disse ubalansene gir opphav til forskjellig pris og lønnsbevegelser fra en periode til den neste. Følgelig vil tilpasningen endres over tid og eventuelt også fra en type ubalanse til en annen.

Utviklingen i pris- og lønnsnivået i en økonomi preget av forhandlinger og statlige inngrep, vil være et resultat av en uoversiktlig blanding av markedskrefter, institusjonelle forhold og forhandlingsstyrke. Derfor deler jeg Malinvauds skepsis til teorier som ensidig leter etter ett mikroøkonomisk grunnlag for utviklingen i makroøkonomiske størrelser som prisenivå og reallønn. Slike teorier vil ganske sikkert ha en svært partiell virkelighetstilknytning. Likevel syns jeg det er skuffende at Malinvaud diskuterer pris og lønnsfastsettingen så lite. Sammenhengene postuleres nærmest direkte uten videre forsøk på teoretisk begrunnelse. Reaksjonene i prisenivået er på nokså tradisjonell måte bestemt av den generelle overskuddsetterspørsel i økonomien. Nominelle endringer i lønnsnivået tas ikke opp eksplisitt. Malinvaud går rett på utviklingen i reallønn. Som det vil fremgå nedenfor antar han at reallønnsutviklingen vil være forskjellig alt etter hvilken ubalanse som gjelder.

Selv hadde jeg ventet at en dynamisering av resonnementene fra «The theory of unemployment reconsidered» ville gi bedre innsikt i pris og lønnsfastsettelsen. Hvorfor er prisene stive på kort sikt? Hvordan bestemmes de på basis av hva aktørene

lærer om hvilke ubalanser som eksisterer i markedene? Slike spørsmål ble stående åpne i den forrige boka, og Malinvaud tar dem ikke opp nå heller.

I resten av boka drøfter han hvordan den dynamiske utviklingen blir i den skisserte prototypmodellen. Han diskuterer også bruk av finanspolitiske og inntektspolitiske virkemidler under de to utviklingsbanene med arbeidsløshet. Virkningene på mellomlang sikt sammenliknes med de kortsiktige virkningene. Videre gjengir han resultatene fra noen numeriske simuleringer som er foretatt med grove anslag på modellens parametre.

Naturlig nok avhenger det dynamiske forløpet av hvilken situasjon en starter i. Malinvaud tenker seg at økonomien befinner seg i en stasjonær Walras' likevekt i utgangspunktet. En slik likevekt krever at det er full kapasitetsutnyttning, ingen arbeidsløshet og at inntektsfordelingen mellom arbeidere og kapitalister må være på et bestemt nivå.

En eksogen endring i inntektsfordelingen vil sette igang krefter som beveger økonomien bort fra denne tilstanden med full balanse. På samme måte vil en isolert endring i en av modellens andre variable eller parametre innebære at den bestemte inntektsfordelingen ikke lenger kan holde økonomien i Walras' likevekt.

Et negativt skift i etterspørselen utvikler for eksempel en Keynesiansk depresjon. Overskuddstilbud i arbeidsmarkedet og produktmarkedet leder til prisreduksjoner, men reallønnen vil ifølge Malinvaud være konstant. Etter en tid med negative investeringer vil depresjonen stabilisere seg som en Keynesiansk stasjonært tilstand med arbeidsløshet og ledig kapasitet. Økonomien vender altså ikke tilbake til Walras' likevekt.

De negative nettoinvesteringene er et resultat av at forventet etterspørsel er mindre enn faktisk produksjonskapasitet. Malinvaud gir ingen forklaring på hvordan bedriftene fritt kan redusere kapitalbeholdningen uten hensyn til faktisk depresieringsrate. Spesielt virker dette lite overbevisende i en teori som vil knytte forbindelsen mellom beslutninger i mikro og endringer i de makroøkonomiske samlestørrelsene. Malinvaud polemiserer dessuten lenger foran i boka (s. 18) mot generell likevektsteori som ikke tar hensyn til at investeringene er irreversible. Men slik han selv har formulert modellen, innebærer negative investeringer at maskiner omdannes til forbruksvarer e.l. som sammen med den løpende produksjonen dekker privat forbruk og offentlig varekjøp. Denne innvendingen som også kan reises mot en del tradisjonell konjunkturteori, gjelder i samme utstrekning når depresjonen har en klassisk karakter i Malinvauds modell.

En klassisk depresjon kan følge av et positivt skift i reallønnen slik at bedriftene ikke får tilstrekkelig høyt overskudd til å dekke den ønskede risikomargin. Dette leder til negative investeringer og redusert produksjonskapasitet som nå blir flaskehalsen. På

grunn av faste fabrikkasjonskoeffisienter blir maskinparken følgelig for liten til å sysselsette hele arbeidsstokken. Arbeidsløsheten blir klassisk. Men i motsetning til den Keynesianske ubalansen vil klassisk arbeidsløshet være forbigående. I følge Malinvaud vil nemlig reallønnen synke og forbruksvareetterspørselen reduseres. Etter en tid vil synkende reallønn gjøre det lønnsomt for bedriftene å investere i fast kapital. Arbeidsløsheten vil da reduseres i takt med økningen i produksjonskapasiteten. Men så lenge arbeidsløsheten er klassisk, vil reallønnen fortsatt synke og forbruksvareetterspørselen reduseres. En slik utvikling kan skape en ny ubalanse med ledig kapasitet og salgsvansker for bedriftene. Konjunkturoppgangen har da svingt over til en Keynesiansk situasjon før økonomien har oppnådd full sysselsetting. Denne Keynesianske ubalansen utvikler seg deretter gjennom økende arbeidsløshet til en stabil stagnasjon.

Men såvidt jeg kan se av modellen er det ikke nødvendig at Keynesiansk arbeidsløshet følger etter klassisk. Hele arbeidsstokken *kan* bli sysselsatt under den klassiske oppgangsfasen uten at bedriftene får salgsvansker. Den klassiske ubalansen har da vokst inn i en situasjon med inflasjon og mangel på arbeidskraft.

Også en inflasjonsprosess vil være forbigående i modellen. På grunn av en økende reallønn i denne ubalansen vil investeringslysten avta. Men Malinvaud tar ikke opp hvorvidt utviklingen deretter vil stabilisere seg i Walras' likevekt. Såvidt jeg kan skjønne må dette blant annet avhenge av hvordan rasjoneringen i produktmarkedet foregår under inflasjonsprosessen. Siden det er overskuddsetterspørsel, kan ikke alle etterspørerne få tilfredsstilt sin etterspørsel. For vårt problem er det avgjørende hvordan situasjonen er for bedriftene. Dersom de får tak i (noe) nytt produksjonsutstyr, vil kapasiteten øke i forhold til nivået i Walras' likevekt. Derfor vil bedriftene ha for stor produksjonskapasitet når reallønnen har steget til det nivået den skal ha i denne likevekten med full balanse. Utviklingen vil da svinge over til en Keynesiansk ubalanse. Hvordan rasjoneringsordningen faktisk virker, om den foregår spontant eller er planlagt sentralt, drøftes ikke.

I Malinvauds modell fins det en tilstand med balanse i alle markeder. Denne stasjonært tilstanden er ikke stabil. Følgelig er ikke Walras' likevekt grunnleggende i modellen, men bare et spesialtilfelle. Den Keynesianske ubalansen er derimot mer grunnleggende som et referansepunkt som en fri utvikling tenderer mot. Slik kan en si at dynamisk «ulikevektsteori» har brakt inn noe nytt i forhold til generell likevektsteori, om ikke i forhold til makroteori generelt.

Mye av «ulikevektslitteraturen» har nettopp dreid seg om å finne mikroøkonomisk grunnlag for relativt kjente makroøkonomiske resultater. Derfor er det

Forts. side 7.

**FYLKESARBEIDSKONTORET
I HORDALAND, BERGEN
SØKJER**

Utreiingskonsulent

Arbeidsområdet er særleg utreiingar, undersøkinger, prognoser og vurderingar i samband med arbeidsmarknadsspørsmål i fylket som grunnlag for arbeidsmarknadstiltak, etablerings- og lokaliseringssaker, fylkesplanen m.v.

Søkjarar bør ha høgare utdanning, fortrinnsvis sosialøkonomisk. Søkjarar med anna god utdanning og relevant praksis kan og komme på tale. Praksis fra utreiingsarbeid er ein føremon. Vi ønskjer søkjarar av begge kjønn.

Stillinga er lønna i lønnstrinn 18/21 i staten sitt regulativ (brutto kr 92 134/107 551 pr. år).

Nærare opplysningar kan ein få ved å vende seg til sekretariatleder Kjell Bernstrøm tlf. (05) 31 10 90.

*Søknad, helst skriven på søknadsblankett
som ein får ved Arbeidsformidlinga sine kontor, sendast
FYLKESARBEIDSKONTORET I HORDALAND
Postboks 279, 5001 Bergen
innan 30. oktober.*

Veiledning for bidragsyttere

Sosialøkonomen er et frittstående fagtidsskrift som tar sikte på å bringe stoff om aktuelle næringsøkonomiske spørsmål og økonomisk politisk debatt såvel som teoretiske og prinsipielle samfunnsøkonomiske spørsmål. De vitenskapelige bidrag bør gjøres tilgjengelige også for ikke-spesialister. Spesielt bør bruk av matematikk gjøres slik at leseren kan følge hovedtrekkene i resonnementer og konklusjoner uten å sette seg inn i matematikken. Eventuelt kan tekniske appendikser overveies. Manuskripter må tilfredsstillende følgende krav:

1. Innlevering

Alle manuskripter må innleveres i 2 eksemplarer. Debattinnlegg og kommentarer må være ferdigbehandlet av redaksjonen senest den 15. i måneden før utgivelsesmåneden. Andre typer innlegg (artikler, bokenmeldelser m.m.) vil normalt ha lengre trykkestid. Alle innlegg sendes til Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26 IV Oslo 1

2. Form på manuskript

Manuskriptet skal være maskinskrevet med dobbel linjeavstand. For aktuelle kommentarer og artikler skal det vedlegges et fotografi av forfatteren (passfoto). For artikler skal det dessuten følge et resymé på ca. 100-300 ord og biografiske opplysninger. Resyméet skal være poengrettet og i en direkte form, og artikkelens problemstilling og hovedkonklusjoner skal fremgå av resyméet. De biografiske opplysninger som ønskes er utdanning, eksamensår, viktigste arbeider/arbeidsfelter, nåværende stilling og arbeidssted.

3. Fotnoter

Bruken av fotnoter bør begrenses så mye som mulig. Fotnotene nummereres fortløpende. Fotnoter legges ved fortløpende på eget ark.

4. Figurer og tabeller

Figurer og tabeller settes på egne ark og nummereres hver for seg fortløpende. De skal ha korte, beskrivende titler. Figurer må lages i en slik standard at de egner seg for fotografisk reproduksjon. I teksten henvises det til figur/tabell nr. og tittel, ikke som «figuren nedenfor viser».

5. Referanser

Som referansestil brukes forfatternavn og årstall i teksten: Frisch (1962). På eget ark ordnes referansene alfabetisk. Det oppgis full tittel og tidsskrift volum/nr eller forlag/utgiversted: Frisch, R. (1962): *Innledning til produksjonsteorien*, 9. utgave. Universitetsforlaget, Oslo - Bergen - Tromsø.

6. Bruk av matematikk

For å lette settingen, skrives formler mest mulig på samme linje:

$$a/b, \text{ ikke } \frac{a}{b} \quad \sum_{i=1}^n \text{ ikke } \sum_{i=1}^n$$

Fot- og toppskriftet kan brukes, men det bør også vurderes om ikke formen $a(t)$ er like god som a_t .

Formler og symboler som brukes, legges ved på eget ark.

Plan- og utbyggingsavdelingen i Sør-Trøndelag fylkeskommune har omlag 30 ansatte med tverrfaglig bakgrunn. Avdelingen er tillagt ansvaret for fysisk og økonomisk planlegging i fylket. Avdelingen gir forøvrig råd og veiledning til kommunene i næringslivssaker og i saker etter bygningslov, vannvernlov, naturvernlov m.v. og yter bistand til næringslivet ved gjennomføring av konkrete utbyggingstiltak.

Førstekonsulent – vikariat

Ved næringsseksjonen blir midlertidig stilling som førstekonsulent ledig fra 1. des. 1980 frem til 31. des. 1982.

Arbeidet vil stort sett ha tilknytning til planlegging og utbygging av næringslivet, særlig saksarbeid vedrørende lån og støtte fra offentlige fonds.

Det kreves høyere økonomisk utdanning (sosialøkonom, siviløkonom, bedriftsøkonom e.l.) og fortrinnsvis praksis fra offentlig administrasjon.

Stillingen avlønnes som førstekonsulent etter l.tr. 24.

*Nærmere opplysning om stillingen ved
plan- og utbyggingssjef Dørum, tlf. 26 500.*

Konsulent

Ved næringsseksjonen blir stilling som konsulent ledig fra 1. desember 1980.

Arbeidet vil stort sett ha tilknytning til planlegging og utbygging av næringslivet, særlig saksarbeid vedrørende lån og støtte fra offentlige fonds.

Det kreves høyere økonomisk utdanning (sosialøkonom, siviløkonom, bedriftsøkonom e.l.).

Stillingen avlønnes som konsulent etter lønnstrinn 18–21.

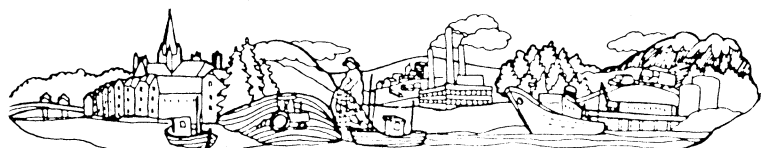
*Nærmere opplysning om stillingen ved
plan- og utbyggingssjef Dørum, tlf. 26 500.*

For stillingene gjelder fylkeskommunale tilsettingsvilkår med bl.a. medlemskap i pensjonsordning – KLP – med 2% pensjonstrekk.

Søknad vedlagt kopi av vitnemål og attester og med angivelse av hvilken stilling som søkes, sendes **FYLKESRÅDMANNEN I SØR-TRØNDELAG**

v/personalsjefen, Fylkeshuset, Munkegt. 10,
7000 TRONDHEIM
innen 17. okt. 1980.

lønnstrinn	Lønn
18	kr. 92 134,-
19	kr. 96 677,-
20	kr. 101 922,-
21	kr. 107 551,-
24	kr. 127 318,-

Sør-Trøndelag Fylkeskommune

SINTEF SELSKAPET FOR INDUSTRIELL
OG TEKNISK FORSKNING VED
NORGES TEKNISKE HØGSKOLE

SINTEF er landets største forskningsinstitutt og er knyttet til miljøet ved NTH. Vi har idag ca. 850 medarbeidere og utfører oppdrag for næringsliv og offentlige organer.

VI SØKER

**Gruppeleder/forsker
til vår avdeling for økonomi,**

**Regional- og kommunaløkonomisk forskningsgruppe,
(RKF).**

SINTEF's avdeling for økonomi omfatter to forskningsgrupper: En bedriftsøkonomisk forskningsgruppe og en regional- og kommunaløkonomisk forskningsgruppe.

Avdelingens regional- og kommunaløkonomiske forskningsgruppe arbeider med forskning og oppdragsvirksomhet særlig innenfor feltene:

- Kommunaløkonomi med særlig vekt på styrings- og planleggingsproblemer
- Befolkningsanalyser, boliganalyser og utbyggingsøkonomi
- Regional næringsøkonomi og regionaløkonomiske vekstproblemer
- Regionale arbeidsmarkedsanalyser

Vi planlegger å utvide virksomheten innenfor forskningsgruppen, og vi søker i den forbindelsen en høyt kvalifisert forsker som kan fungere som gruppeleder.

Søkeren bør ha høyere samfunnsvitenskapelig utdanning med relevant forskningserfaring og praksis innenfor ett eller flere av forskningsgruppens arbeidsområder. Kjennskap til offentlig forvaltning er ønskelig.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til amanuensis Olav Fagerlid, tlf. (075) 93 613. Søknad merket «Avd. økonomi» sendes innen 31. oktober.

For stillingen gjelder: Lønn etter kvalifikasjoner. Medlemskap i Statens Pensjonskasse. Bedriftshelsetjeneste.

SINTEF

7034 Trondheim – NTH